

OSÍDLLENIE CEROVEJ VRCHOVINY V DOBE LATÉNSKEJ

Stav a perspektíva výskumu¹

V L A D I M Í R M I T Á Š

K životnému jubileu doc. PhDr. G. Březinovej, CSc.

Settlement of the Cerová vrchovina Highland in the La Tène Period. State and Perspectives of Research. This study examines the settlement of a selected area in the southern part of central Slovakia – the Cerová vrchovina Highland – during the La Tène Period. It assesses the current state of archaeological research, which is insufficient and characterised by a minimal number of comprehensively investigated sites. The current archaeological site mapping and the outlined settlement scenario of the Cerová vrchovina Highlands during the La Tène Period allow for the formulation of hypotheses rather than definitive conclusions. Nevertheless, the study raises and summarises several research questions, including future research perspectives. The particular scientific significance of the analysed area is highlighted by the grave goods from the Drňa and Ratka-Malá Ratka sites, primarily dated into the stage from Transitional Horizon to the Middle La Tène Period (LTB2/C1–LTC1). Considering the environmental parameters within the observed framework and considering the results of archaeological research in other regions of Slovakia and Central Europe, it can be concluded that the Cerová vrchovina Highland had a limited economic exploitative capacity during the La Tène Period, with a primary transit and peripheral character.

Keywords: Central Slovakia, Cerová vrchovina Highland, La Tène Period, settlement, state and perspectives of research.

ÚVOD

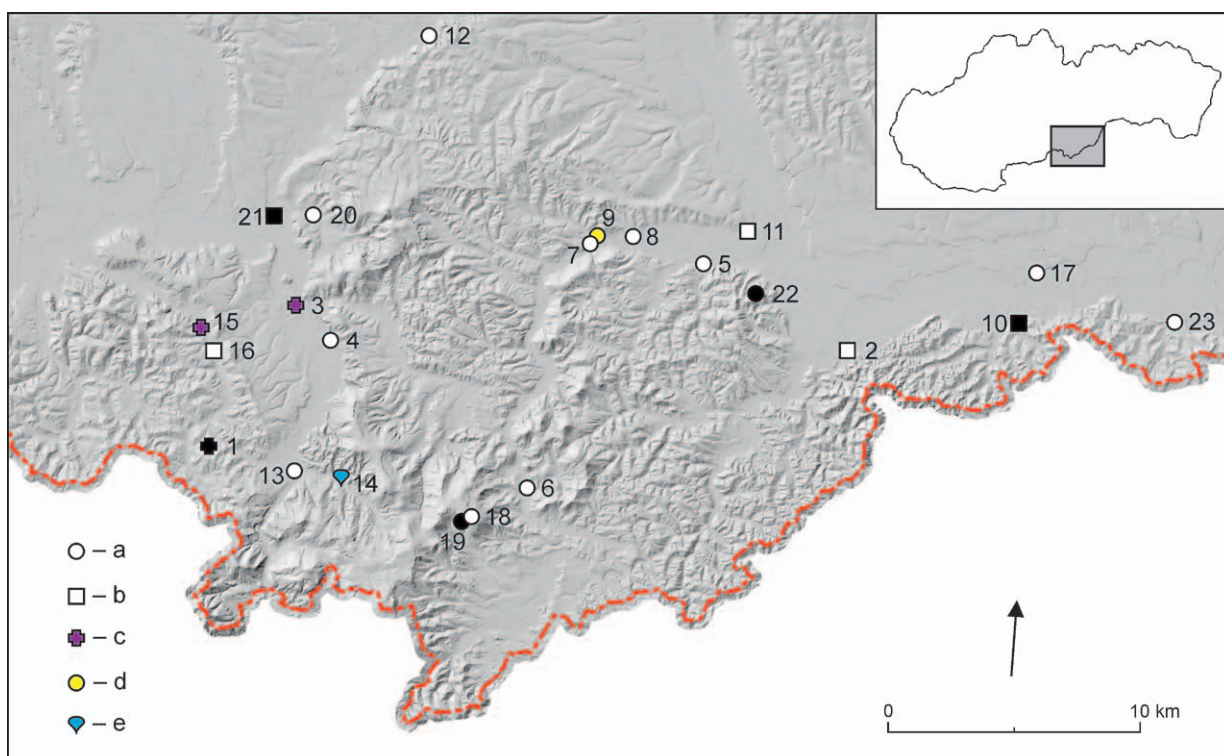
Cerová vrchovina bola osídlená už v praveku a zvlášť intenzívne kultúrami popolnicových polí v dobe bronzovej. Uvedená oblasť však nezostala neosídlená ani v mladšej dobe železnej – laténskej, na ktorú sa zameriavame v predloženej štúdií. Jej cieľom je zhodnotenie stavu bádania v problematike, sformulovanie hlavných charakteristík osídlenia vo vymedzenom priestore a čase, vrátane náčrtu perspektívy archeologického výskumu. Jedným z motivačných faktorov k napísaniu štúdie bol fakt, že Cerová vrchovina predstavuje región, o ktorý v archeologickej komunite všeobecne nie je veľký záujem a ktorý roky zostáva skôr na okraji záujmu bádateľov. Štúdia vychádza pri príležitosti životného jubilea doc. PhDr. Gertrúdy Březinovej, CSc., ktorá sa výraznou mierou zaslúžila o poznanie laténskeho osídlenia na území Nitry, v Ponitří a v regiónoch západného Slovenska. Materiálu z Cerovej vrchoviny sa dotkla vo svojej monografii o sklenených a sáproplitových výrobkoch Keltov² na Slovensku (Březinová 2018).

PRIESTOR A ČAS

Študovaným územím je Cerová vrchovina. Táto oblasť sa nachádza na juhu stredného Slovenska. Z juhu je vymedzená súčasnou štátnou hranicou s Maďarskom medzi hraničnými priechodmi Kalonda – Ipolytarnóc (na západe) a Kráľ – Bánréve (na východe). Na severe je hranicou tohto územia približne spojnice sídiel Kalonda – Trebeľovce – Fiľakovské Kováče – Veľké Dravce – Ožďany – Dúžava (časť Rimavskej Soboty) – Jesenské – Rimavská Seč – Vlkyňa. Záujmová oblasť je súčasťou okresov Lučenec (na západe) a Rimavská Sobota (na východe) v Banskobystrickom samosprávnom kraji. Zdôrazňujeme, že sa nezaoberáme len centrálnou časťou regiónu s Chránenou krajinnou oblasťou Cerová vrchovina (Balázs et al. 2010; Gaálková/Balázs 1991, 3), ale celou orografickou jednotkou (obr. 1). Tá sa sčasti primkyna k hornému toku Ipľa (na západe), ale aj k dolnému toku Rimavy (na východe), pričom zo širšieho geografického hľadiska je teritóriom na rozhraní Podunajska a Potisia. Z podrobného geomorfologického opisu Cerovej vrchoviny, ktorý nie

¹ Táto práca vznikla s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0044 a s podporou grantového projektu agentúry VEGA 2/0062/21.

² Autor si dobre uvedomuje úskalia, ktoré sú spojené s používaním slova „Kelti“ v študovanej oblasti, ale ako „pohodlnú skratku pre nositeľov laténskej kultúry“ (bližšie napr. Kysela 2018, 18–21; 2020, 19) toto slovo predsa v niektorých prípadoch použil. V slovenskej archeologickej spisbe k tomuto problému najnovšie P. Šalkovský (2019).

Obr. 1. Miesta nálezov z doby laténskej v Cerovej vrchovine. Legenda: a – sídliskový materiál/sídlisko; b – hrob/pohrebisko; c – ojedinelý nález vrátane solitérnych keramických zlomkov; d – nález mince/mincí; e – doklad rituálnej aktivity. Čierna výplň značky – z hľadiska datovania alebo lokalizácie problematický nález/nálezisko. Čísla v mape zodpovedajú číslovaniu v textovom súpise nálezísk aj v tabele 1. Mapový podklad <https://geoportal.gov.sk/>. Mapa R. Malček, V. Mitáš.

je cudzí ani v archeologickej spisbe (Malček 2016, 11–13), zvyrazňujeme skutočnosť, že ide vlastne o severnú časť výbežku Vnútrotných Západných Karpát do Karpatskej kotliny, ktorý tvoria okrem Cerovej vrchoviny ešte masívy Cserhátu, Karancsa, Mátry a Bukových hôr na maďarskej strane. Hornatý ráz oblasti teda nekončí na súčasnej štátnej hranici s Maďarskom. Z krajinného hľadiska má slovenská časť tohto kopcovitého terénu vcelku osobitý charakter, podčiarknutý kontrastom hlbokých a úzkych dolín s okolitými kopcami, navyše ráz dolín formujú typické skalné útvary – bralá alebo ostrohy. Opísanú krajinu horského typu (obr. 2) však okrem výšin strategického významu dotvárajú priechodné pásma – koridory, ktoré v rámci osídľovania zohrali významnú úlohu (Malček 2016, 11–13).

Chronologickým rámcom štúdie je celá doba laténska, t. j. stupne LTA až LTD. Vychádzame z klasickej periodizácie (Bujna 1994, 7, 8; 2003, 44), ktorá sa na Slovensku používa a použiteľná je aj na analýzu chronologických otázok doby laténskej na juhu stredného Slovenska (Furmánek/Sankot 1985, 297–300; Kovár 2016, 223–225, 227, 228; Repka 2014, 34–41). Citovaní bádatelia obvykle sledujú vývoj vo včasnej dobe laténskej (LTA), v staršej dobe laténskej (LTB1–LTB2), v prechodnom horizonte

staršej/strednej doby laténskej až v strednej dobe laténskej (LTB2/C1–LTC1), v mladšej až neskorej dobe laténskej (LTC2–LTD2). V absolútnych dátach ide o obdobie 5. až 1. stor. pred n. l. (Bujna 2005, 1–3), hoci dáta tohto typu z analyzovaného materiálu v záujmovom priestore nie sú k dispozícii.

STAV VÝSKUMU

Prvé správy o archeologických nálezoch a náleziskách z doby laténskej v Cerovej vrchovine sa objavili v druhej polovici 19. stor. a v prvých desaťročiach 20. stor. (Ipolyi 1863, 169; Márton 1933, 15). Zverejnili ich maďarskí bádatelia ešte v období pred vyprofilovaním sa slovenskej archeológie ako modernej vedy. Ide o laténske pohrebisko v Jenesskom a pravdepodobne depot keltských mincí z okolia Pohanského hradu v Starej Bašte (?), ktoré však v súčasnosti nevieme presne ani lokalizovať ani datovať (Furmánek/Sankot 1985, 275; Repka 2014, 36, tabeľa 1). V povojnovej syntéze o najstarších slovenských dejinách sa o týchto náleziskách ale nepíše a Cerová vrchovina je v 5. až 1. stor. pred n. l. prezentovaná bez osídlenia (Kraskovská 1947, 118, 119, mapa X).

Obr. 2. Cerová vrchovina. Krajina horského typu. Foto archív obce Radzovce.

Nárast materiálu z doby laténskej v predmetnej oblasti zaznamenávame až v druhej polovici 50. rokov a v prvej polovici 60. rokov 20. stor., napríklad vo Filakove a v jeho okolí (Hrubec 1957, 97, 98; Lamiová-Schmiedlová 1962, 164). Mimoriadny význam pre poznanie doby laténskej v tejto časti Slovenska mal objav pohrebiska v pieskovni obce Drňa (Balaša 1963). V polohe Birynská cesta sa v priebehu 60. a 70. rokov 20. stor. zachránilo niekoľko hrobov a početný hrobový materiál bol získaný tiež opakovanými zbermi (Furmánek/Sankot 1985, 277). Bez archeologického dohľadu sa však pohrebisko sústavnou ťažbou piesku postupne zničilo. Pozoruhodné nálezy z Drne najprv vo svojich prácach o pravekom až včasnohistorickom osídlení na juhu stredného Slovenska prezentoval G. Balaša (1965, 14–16; 1971, 36, 37; 1973, 23, 24), neskôr ich v zásadnej vedeckej štúdii k sledovanej problematike detailne analyzovali a vyhodnotili V. Furmánek a P. Sankot (1985). Význam pohrebiska a hrobových nálezov z Drne podčiarkuje fakt, že sú súčasťou početných vedeckých štúdií, monografií alebo lexikónov o dobe laténskej, vrátane zahraničných publikácií (napr. Bielichová 2019, 196, tabeľa 1; príloha 2; Bujna 2005, tabeľa 28; 60; 62; 83: 5; 2011, tabeľa 9; 70a; 2012; Haruštiak 2009, 140, tabeľa 1: 28; 2: 28; mapa 1: 24; 2: 24; Megaw 1973; Moscati et al. 1991, 281, 765; Pieta 1982, 40, 41, 72; Repka 2014, 36–38; 2015, 60–63, tabeľa 5; 54; Zachar 1974; 1987,

23, 162, obr. 34–36; mapa 1). Spomenúť možno aj záchranný archeologický výskum v Ratke-Malej Ratke v roku 1976 (Furmánek 1977). V predpokladanej pravekej mohyle, no v skutočnosti v prírodnom mohylovitom útvare preverenom aj geofyzikálnym meraním (Tirpák 1976), sa odkryl solitérny urnový hrob z doby laténskej (Furmánek/Ožďáni 2013, 112, 114; Furmánek/Sankot 1985, 273, 276). Značná časť laténskych nálezov pochádza z prieskumov/povrchových zberov, ktoré sa v rôznych častiach Cerovej vrchoviny realizovali v druhej polovici 20. stor. (napr. Furmánek 1985; 1996a; 1996b; 1997; Nevizánsky/Ožďáni 1976a; 1976b) a výnimočne aj po roku 2000 (Beljak/Kučeráková/Samu 2014; 2018).

V ostatnom čase do súpisu lokalít z doby laténskej pribudla aj poloha Monosa v Radzovciach. Unikátny železný nôž z veľkého žiarového pohrebiska pilinskej a kyjatickej kultúry, ktorý sa pôvodne spájal s expanziou Kimmerov, prípadne so železiarstvom kyjatickej kultúry v neskoršej dobe bronzovej (Furmánek 1990, 74), je aktuálne interpretovaný ako doklad aktivity Keltov na pohrebisku z doby bronzovej (Mitáš/Furmánek 2021, 328, 329, 337, obr. 7; 13). Možno pripomenúť, že náleziská z doby laténskej v Cerovej vrchovine v súvislosti so zhrnutím poznatkov o praveku, a teda aj o dobe železnej v regiónoch na juhu stredného Slovenska, opakovane spomínal V. Furmánek (1975b, 127; 1993, 84–86; 2007, 182), eventuálne sa ich v spojitosti s keltským osídlením

Tabela 1. Archeologické náleziská z doby laténskej v Cerovej vrchovine so stručnou charakteristikou a s informáciou o nadmorskej výške. Legenda: PKL – polykultúrna lokalita; sivé pozadie – z hľadiska datovania alebo lokalizácie problematický nález/nálezisko.

Por. číslo	Archeologická lokalita z doby laténskej	Okres	Poloha	Typ archeologickej lokality/ archeologického nálezu	PKL	Nadmorská výška [m n. m.]
1	Čakanovce (?)	Lučenec	pustatina Galamba	ojedinelý nález militária	–	cca 260–280
2	Drňa	Rimavská Sobota	Birynská cesta	pohrebisko	áno	presne 195
3	Fíľakovo	Lučenec	intravilán (námestie)	keramický zlomok	áno	presne 193
4	Fíľakovo	Lučenec	pustatina Szentfali	sídliskové nálezy	áno	cca 190–200
5	Gortva	Rimavská Sobota	kataster	sídliskové nálezy	?	?
6	Hajnáčka	Rimavská Sobota	kataster	sídliskové nálezy	?	?
7	Hodejov	Rimavská Sobota	hradný kopec (Várhegy)	sídlisko výšinné	áno	max. 256
8	Hodejov	Rimavská Sobota	Kertészeti földek	sídlisko nížinné	áno	cca 190–195
9	Hodejov	Rimavská Sobota	SV úpätie hradného kopca (Várhegy)	ojedinelý nález mince	áno	cca 230
10	Janice (?)	Rimavská Sobota	400 m SV od kóty 224,3	pohrebisko (?)	áno	cca 190
11	Jesenské	Rimavská Sobota	kataster	pohrebisko	–	?
12	Ožďany	Rimavská Sobota	J od kóty 204,4	sídlisko nížinné	–	cca 200
13	Radzovce	Lučenec	Zelinárska záhrada	sídlisko nížinné	áno	cca 235
14	Radzovce	Lučenec	Monosa	doklad rituálnej aktivity na pohrebisku z doby bronzovej	áno	presne 250
15	Ratka	Lučenec	Roveň	keramický zlomok	áno	cca 205
16	Ratka-Malá Ratka	Lučenec	extravilán (JV od mostu s kótou 209)	solitérny hrob v prírodnom mohylovitom útvere	–	presne 209
17	Rimavská Seč	Rimavská Sobota	Konopište	sídlisko nížinné	áno	presne 175
18	Stará Bašta	Rimavská Sobota	Pohanský hrad (Pogány vár)	sídlisko výšinné	áno	cca 563 (max. 578)
19	Stará Bašta (?)	Rimavská Sobota	pod Pohanským hradom	depot (?) mincí	–	?
20	Šávoľ	Lučenec	Papföld	sídliskové nálezy	?	?
21	Šávoľ-Buzitka (?)	Lučenec	kataster	hrobové nálezy (?)	?	?
22	Širkovce (?)	Rimavská Sobota	Širkovský hrad (Kápla)	sídlisko výšinné (?) / horská aktivita (?) / problematický keramický zlomok	áno	max. 378
23	Vlkyňa	Rimavská Sobota	extravilán (ostroh nad inundáciou Rimavy)	pravdepodobne sídliskové nálezy	áno	cca 157

Novohradu či Gemera-Malohontu okrajovo dotkli *A. Točík* (1989, 71, 72) alebo *A. Botoš* (2017, 60, 61). Pertraktovaná problematika laténskeho osídlenia je súčasťou i novších štúdií *B. Kovára* (2016; 2019; 2021). Menovaný bádateľ uvažoval aj o etnickej otázke sledovaného teritória v mladších stupňoch doby laténskej (*Kovář 2008*). S osídlením Cerovej vrchoviny v mladšej dobe železnej súvisia aj podnetné práce numizmatikov (napr. *Fröhlich 2018; Kolníková 1963a; Kolníková/Bakos/Pauditis 2018*).

V súčasnosti na území Cerovej vrchoviny evidujeme niekoľko druhov archeologických nálezísk

z doby laténskej (obr. 1), ale až na výnimku – už spomenutý žiarový hrob z Ratky-Malej Ratky – neboli podrobne preskúmané a publikované. V súbore nálezov dominuje sídliskový materiál z povrchových zberov. Viaceré lokality reprezentuje iba jeden typický keramický zlomok alebo jeden kovový artefakt. Niekoľko lokalít, čo sa týka ich zarátania do súpisu nálezísk z doby laténskej vôbec, je problematických (tabela 1). V závere kapitoly treba skonštatovať, že najmä terénny archeologický výskum doby laténskej v študovanej oblasti posledné desaťročia stagnuje.

Obr. 3. Pohanský hrad nad obcami Hajnáčka, Stará Bašta, Šurice. Pohľad z hradu Hajnáčka. Foto V. Mitáš.

ARCHEOLOGICKÉ PRAMENE

Sídliská

Je príznačné, že laténske sídliská sú situované na miestach, ktoré osídlili už spoločenstvá stredného alebo mladého eneolitu (badenskej kultúry) a/alebo kultúr popolnicových polí (pilinskej a kyjatickej kultúry). Existujú tiež sporadické doklady využívania týchto miest v staršej dobe železnej – halštatskej (vekerzugskou kultúrou). Osídlenie mnohých lokalít sa vzhľadom na uvedené poznatky javí ako polykultúrne. Príkladmi opakovane osídlených polôh sú tak nížinné, ako aj výšinné náleziská (tab. 1). Archeologické spojitosti medzi „starým“ a „novým“ obyvateľstvom doby železnej signalizujú i niektoré nálezy z Cerovej vrchoviny, k čomu sa vyjadríme nižšie.

Nížinné sídliská z doby laténskej ležia v blízkosti vodných tokov: na terasách potokov (Radzovce, Ratka), na terasách menších riek (Hodejov, Rimavská Seč) alebo na ostrohu nad inundáciou rieky (Vlkyňa). Sídliská tohto typu sa rozprestierajú na plochách s nadmorskou výškou od 157 m (Vlkyňa) do 235 m (Radzovce). Zistené parametre poukazujú na trend využívania poľnohospodársky najvýhodnejších miest v krajine s veľmi členitým reliéfom. Podobné zistenia vyplývajú aj zo štúdia archeologických prameňov z doby laténskej na maďarskej strane vrchoviny, nazývanej Cserhát alebo Cserhát-hegység (Almássy 2010, 199, 200). Agrárny charakter nížinných sídlisk v princípe nie je dôvod spochybňovať. Typické poľnohospodárske nástroje zo železa ako napríklad radlica, motyka

či kosa v analyzovanom materiáli však absentujú, čo podľa nášho názoru súvisí hlavne so stavom výskumu sídlisk.

Výšinné sídlo výhradne z doby laténskej v Cerovej vrchovine neexistuje. Výšiny opakovane osídlené v dobe laténskej (obr. 3; 4) sú situované v nadmorských výškach 256 m (Hradný kopec v Hodejove) až 563 m (juhovýchodná časť vrchu Pohanský hrad nad Starou Baštou). Nálezy z doby laténskej z Hradného kopca v Hodejove (Balaša 1965, 16), uložené podľa informácie A. Botoša z Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote v rovnomennej inštitúcii, doposiaľ neboli publikované. Ich nálezové súvislosti nepoznáme, no nevieme sa vyjadriť ani k existencii fortifikácie z doby laténskej na tejto výšine. Ani konštrukčné detaily opevnenia z doby laténskej v polohe Pohanský hrad nad Starou Baštou nie sú známe, hoci sa na nálezisku uskutočnil komplexný archeologický prieskum (Furmánek 1996a). Mohutná fortifikácia v juhovýchodnej časti lokality sa však „bez problémov“ spája s osídlením v dobe laténskej, ktoré v tomto priestore dokladajú aj zberové nálezy keramiky (Furmánek 1996b, 126, 128). Tieto keramické nálezy však neboli bližšie zverejnené.

Hlbšiu analýzu laténskych sídlisk v Cerovej vrchovine stav bádania neumožňuje, pretože materiál z nich nie je bližšie publikovaný a vo väčšine prípadov sme odkázaní len na stručné správy – všeobecné datovanie keramických náleзов – z povrchových zberov. Prítomnosť grafitovej keramiky na viacerých sídliskách (Radzovce, Ratka, Rimavská Seč) naznačuje, že treba počítať s ich datovaním do strednej až neskorej doby laténskej.

Obr. 4. Hodejov, hradný kopec. Polykultúrne výšinné sídlisko. Vyznačené miesto nálezu striebornej keltskej mince. Zdroj produktu LLS: ÚGKK SR. Mapa R. Malček.

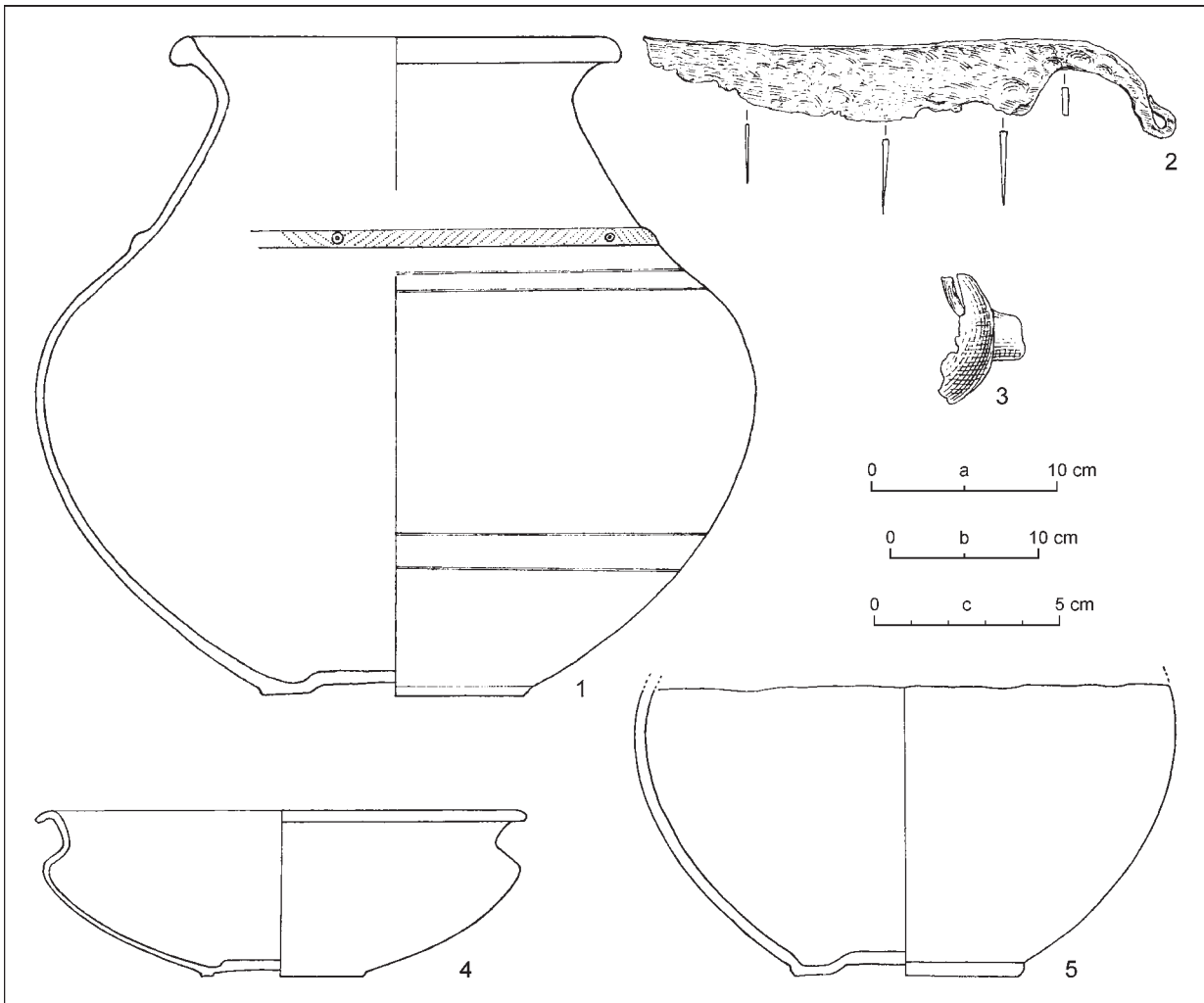
V tomto časovom úseku mladšej doby železnej tento typ keramiky predstavoval štandard hrnčiarskej produkcie (bližšie napr. *Pieta* 2008, 172, 174; *Repka* 2020, 99). Za zmienku stoja i zberové nálezy železnej trosky v Rimavskej Seči (*Beljak/Kučeráková/Samu* 2014; 2018, 34), hoci ich datovanie do doby laténskej vzhľadom na polykultúrny charakter rozsiahleho sídliska nedokážeme jednoznačne potvrdiť, či typický zlomok z kruhového šperku zo skla z Vlkyne (*Březinová* 2018, tabula 2: 115; tab. XVI: 11).

Úvahy o relatívnej chronológii sídlisk v študovanej oblasti vychádzajú tak z datovania reprezentatívnych hrobových nálezov (Drňa, Ratka-Malá Ratka), ako aj z prezentovaného vývoja osídlenia v dobe laténskej na juhu stredného Slovenska a v priľahlom severnom Maďarsku (napr. *Almássy* 2010; *Hellebrandt* 1999; *Kovář* 2016). Na základe toho usudzujeme, že väčšina evidovaných sídlisk vznikla a existovala v stupňoch LTB2/C1–LTC1, t. j. v prechodnom horizonte až v strednej dobe laténskej (pozri *Kovář*

2019, 139, 140, 143, 144), pričom v mladšej a neskorej dobe laténskej osídlenie už stagnovalo a sídliská postupne zanikali (t. j. v stupňoch LTC2–LTD; pozri *Kovář* 2019, 140, 141, 143, 144). Prežívanie zvyškov obyvateľstva doby laténskej na území vrchoviny po zlome letopočtov zostáva otvorenou otázkou (*Kovář* 2008, 59).

Pohrebiská

Zásadným prameňom v tejto kategórii nálezísk je torzo pohrebiska z extravilánu Drne (*Furmánek/Sankot* 1985, 276–293). Pohrebisko bolo situované na vyvýšenej polohe, na svahu klesajúcom od úpätia severných výbežkov Cerovej vrchoviny severným smerom (*Furmánek/Sankot* 1985, 293). Signifikantné nálezy z rozrušených a zachránených hrobov či typické znaky pohrebného ritu už detailne analyzovali viacerí bádatelia (napr. *Bujna* 2005, tabula 28; 60; 62; 83: 5; *Furmánek/Sankot* 1985; *Haruštiak*

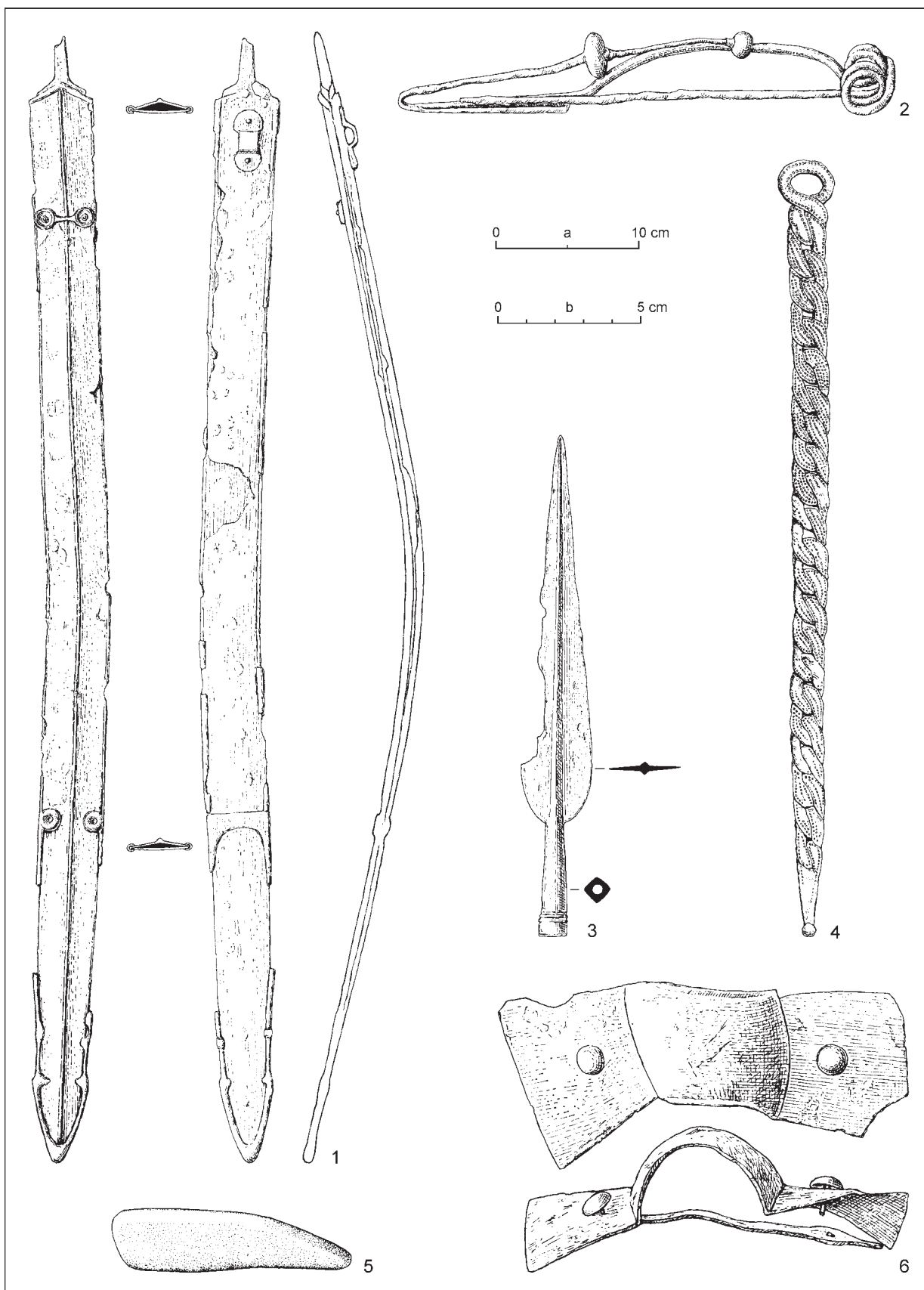

Obr. 5. Drňa. Materiál z hrobu 1/74 (podľa *Furmánek/Sankot* 1985). Mierka: a – 1, 4, 5; b – 2; c – 3.

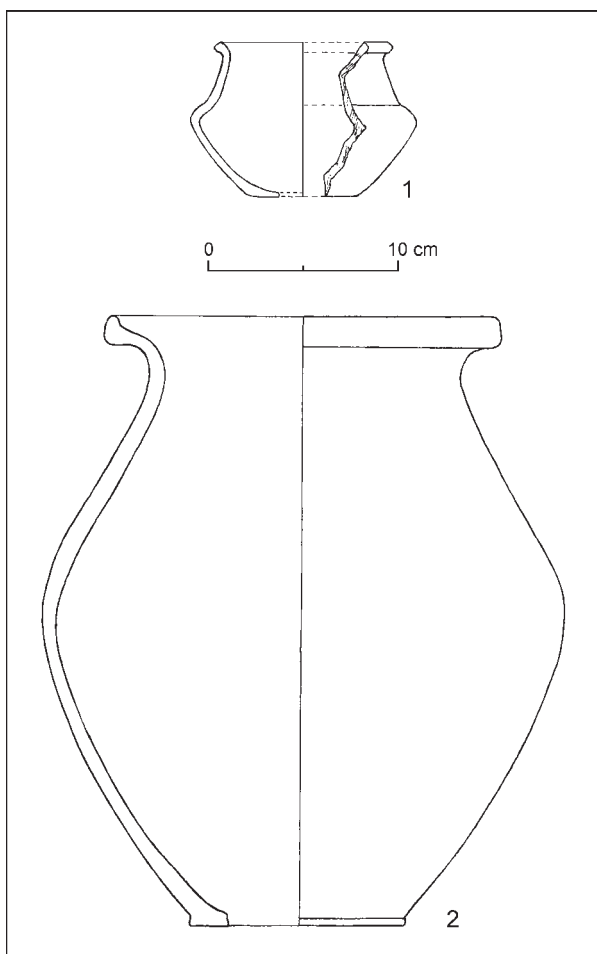
2009, 140; *Megaw* 1973; *Zachar* 1974), pričom k vybranému materiálu zo 70. rokov 20. stor. (obr. 5–7) existujú aj analýzy prírodných vied – antropológie (M. Stloukal) a archeozoológie (C. Ambros), ktoré zverejnili V. *Furmánek* a P. *Sankot* (1985, 278, 282, 296, 297). V zhode s inými bádateľmi konštatujeme, že vedecký význam „zničenej“ archeologickej lokality podčiarkujú najmä hroby s typickými zbraňami (obr. 6) a zberové nálezy zbraní (obr. 8). Zdobené pošvy mečov z Drne boli podrobne vyhodnotené a uvedené do širších európskych spojitostí (*Megaw* 1973; *Zachar* 1974). Začiatok a koniec používania laténskeho pohrebiska v Drni nepresahuje stupne LTB2–LTC1 (*Furmánek/Sankot* 1985, 277, 299), čo podľa súčasných absolútnych dát predstavuje časový úsek od poslednej štvrtiny 4. stor. až po prvú štvrtinu 2. stor. pred n. l. (*Repka* 2015, obr. 2). Zároveň pripomíname a zdôrazňujeme, že na uvedenej lokalite nepochovávali len Kelti, ale aj spoločenstvo vekerzugskej kultúry, čo zistil a konštatoval už

G. Balaša (1963, 691, 692) a potvrdili to aj ďalšie nálezy (*Furmánek/Sankot* 1985, 289, 290, 298, 299). Z opísaných podmienok záchranu archeologického materiálu na pohrebisku v Drni je však zjavné, že riešenie otázky vzťahu pôvodného spoločenstva vekerzugskej kultúry k novému „etniku“ je vcelku problematické (*Furmánek/Sankot* 1985, 298). Kontakt nositeľov kultúry Vekerzug s laténskou kultúrou na tejto lokalite ešte v časovom úseku druhej a tretej štvrtiny 3. stor. pred n. l. však nie je nereálny (*Bujna* 2004, 323). Uvedenú hypotézu nepriamo podporujú aj výsledky technologickej a typologickej analýzy, ktoré sa urobili na súboroch keramiky zo sídlisk v severovýchodnom Maďarsku, datovaných do 3.–2. stor. pred n. l. (*Tankó* 2010, 325).

Hrobový materiál z Cerovej vrchoviny nie je obsiahly, ale všetky nálezy stále nie sú bližšie zverejnené. Táto poznámka sa týka keltského pohrebiska v Jesenskom, o ktorom sú v archeologickej spisbe len

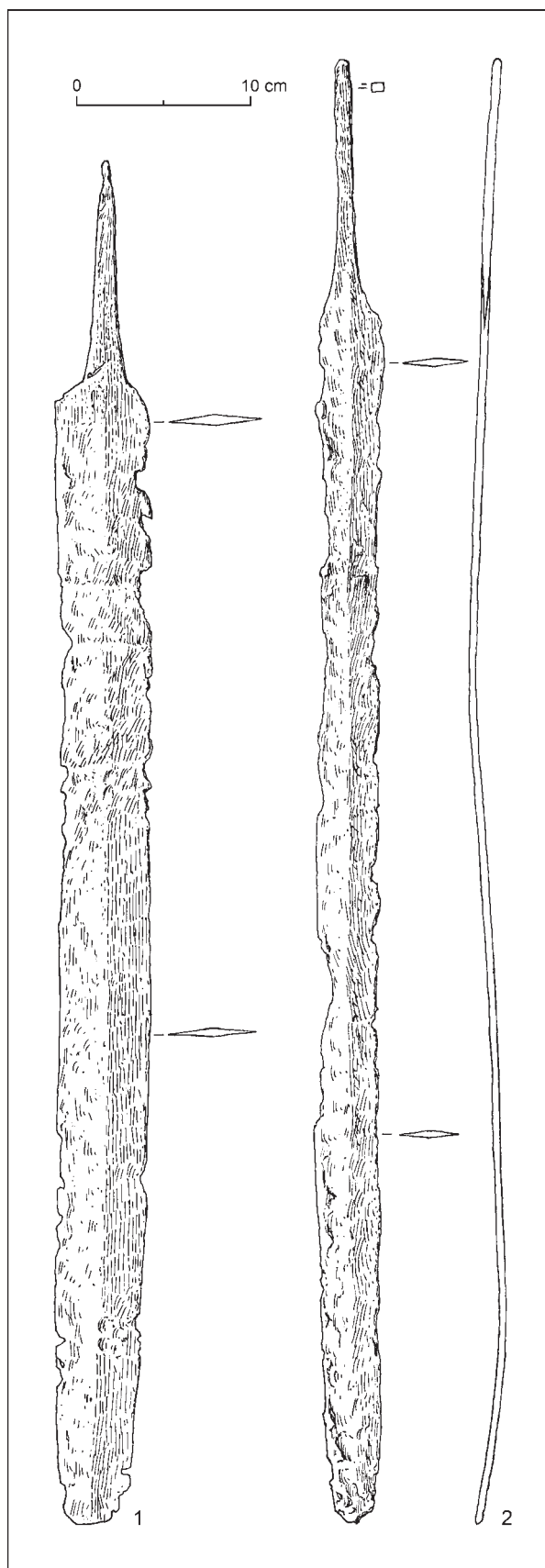
Obr. 6. Drňa. Nekeramický inventár z hrobu 5/74 (podľa *Furmánek/Sankot* 1985). Mierka: a – 1, 3–6; b – 2.

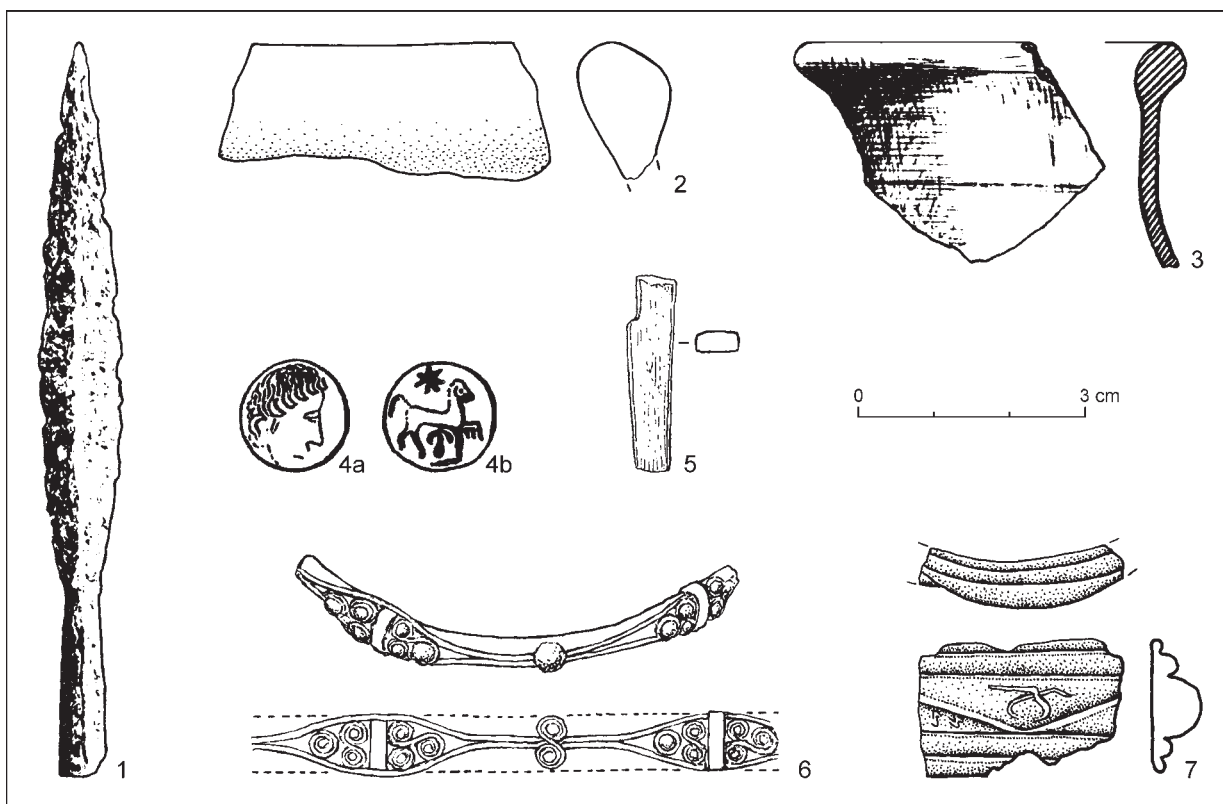
Obr. 7. Drňa. Keramika z hrobu 5/74 (podľa Furmánek/Sankot 1985).

útržkovité zmienky a keramika³ z neho je uložená v Maďarskom národnom múzeu v Budapešti (napr. Filip 1956, 415, 417; Hunyady 1942, 6; Márton 1933, 15). Pohrebiská v Drni a v Jesenskom sú súčasťou severného výskytu plochých keltských pohrebísk v Karpatskej kotline v rovnomennom horizonte (Benediková/Pieta 2020, obr. 14; Filip 1995, obr. 19; Repka 2014, 42, obr. 5; 6). Poznanie pohrebných zvyklostí v záujmovom priestore osobitným spôsobom rozširuje solitérny žiarový hrob, ktorý bol vyhlbený na temene prírodného mohylovitého útvaru v katastri obce Ratka, v časti Malá Ratka. V keramickej urne boli uložené spálené kosti nedospelého jedinca a na nich ležali zvyšky kovových predmetov (obr. 9: 5, 6). Zlomok bronzového náramku zdobený imitáciou filigránu a granulácie (obr. 9: 6) z tohto urnového hrobu je datovaný do stupňov LTB2/C1–LTC1 (Furmánek/Sankot 1985, 237, 276). V tomto časovom

³ Podľa aktuálnych zistení ide o jednu typickú nádobu z doby laténskej. Informáciu autorovi poskytol J. Wójcik (doktorand Archeologického ústavu SAV, v. v. i.), ktorý absolvoval v roku 2024 v uvedenom múzeu študijný pobyt.

Obr. 8. Drňa. Železné meče zo zberu na pohrebisku z doby laténskej (podľa Furmánek/Sankot 1985).

Obr. 9. Výber nálezov z doby laténskej z Cerovej vrchoviny. 1 – Čakanovce (podľa Lamiová-Schmiedlová 1962); 2 – Ratka (podľa Balko/Furmánek 1984); 3 – Fiľakovo (podľa Lamiová-Schmiedlová 1962); 4 – Hodejov (podľa Kolníková 1963a); 5, 6 – Ratka-Malá Ratka (podľa Furmánek/Sankot 1985); 7 – Vlkyňa (podľa Brezinová 2018). 1–4 – bez mierky.

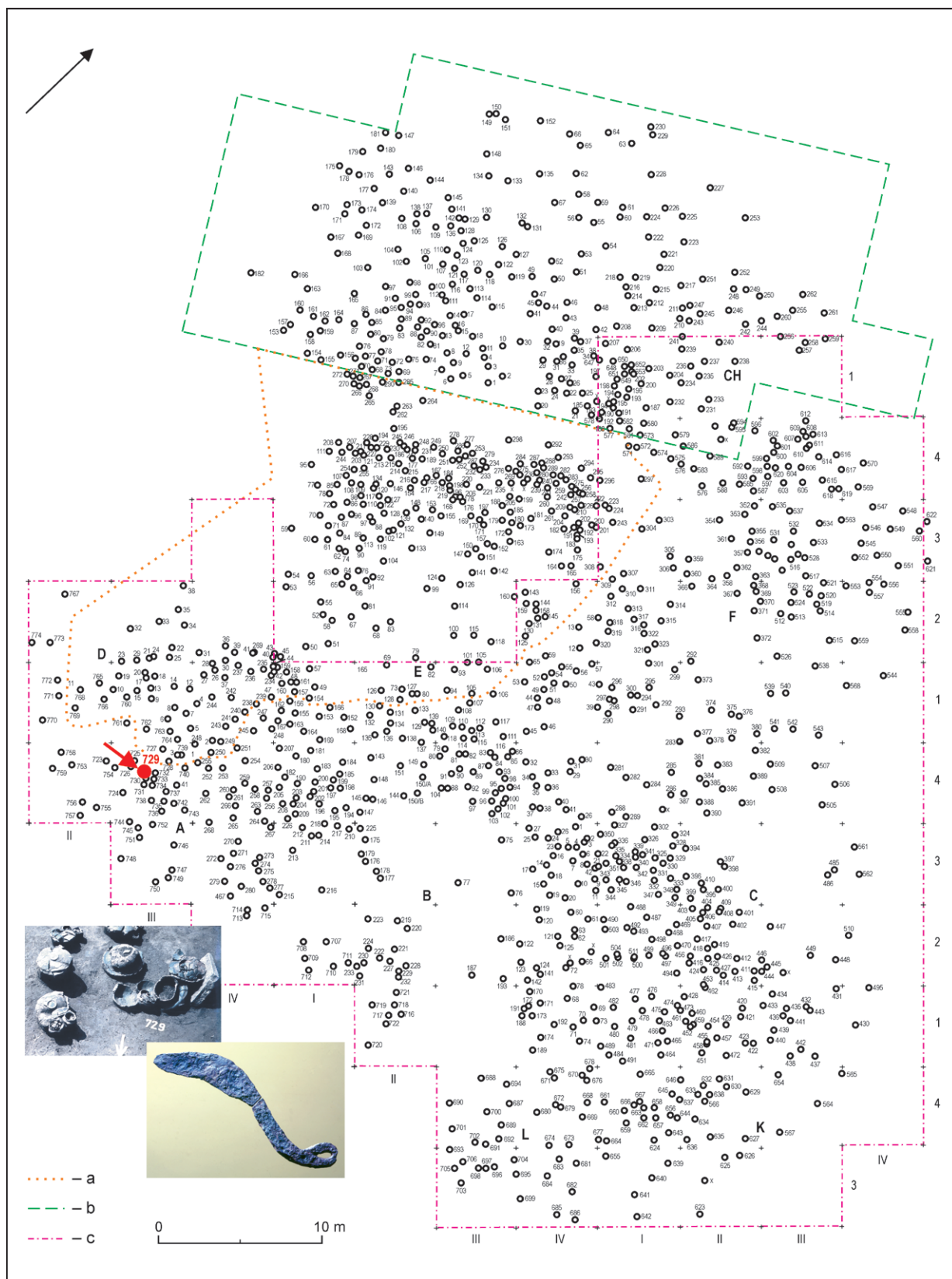
úseku sa vyskytujú bronzové náramky s analogickou výzdobou aj západne od Cerovej vrchoviny, napríklad na západnom Slovensku (Benediková/Pieta 2020, 394, obr. 10: B) alebo na Morave (Čížmářová 2012, 209, tab. IX: 1–3). Pri zmienených výzdobných technikách, ktoré pri výrobe šperku neboli cudzie ani Keltom v Karpatskej kotline (Brezinová 2008, 16, 17, obr. 1), sa ešte zastavíme. Nápadný mohylovitý útvar bol pre laténske spoločenstvo evidentne „lákavým“ krajinným prvkom. Ukladanie hrobov do pravekých mohýl a prírodných mohylovitých útvarov v dobe laténskej je archeologicky doložené nielen na juhu stredného Slovenska, ale aj v iných častiach krajiny a tiež v ďalších regiónoch strednej a východnej Európy (Bouzek 2009, 92; Chytráček et al. 2021, 606, 607; Mitáš/Furmánek 2021, 336–338, obr. 13).

Z vyššie uvedeného vyplýva, že v Cerovej vrchovine preskúmané hroby z doby laténskej ťažiskovo patria do strednej doby laténskej (pozri a porovnaj Repka 2014, 36–38); pohrebiská z mladšej a neskorej doby laténskej nepoznáme, čo však nie je prekvapujúce a zrejme to súvisí so zásadnou zmenou náboženských predstáv Keltov vo východnej časti strednej Európy vôbec (pozri a porovnaj Chytráček et al. 2021, 614, 615). Vzťah pohrebísk k známym sídliskám nie je objasnený.

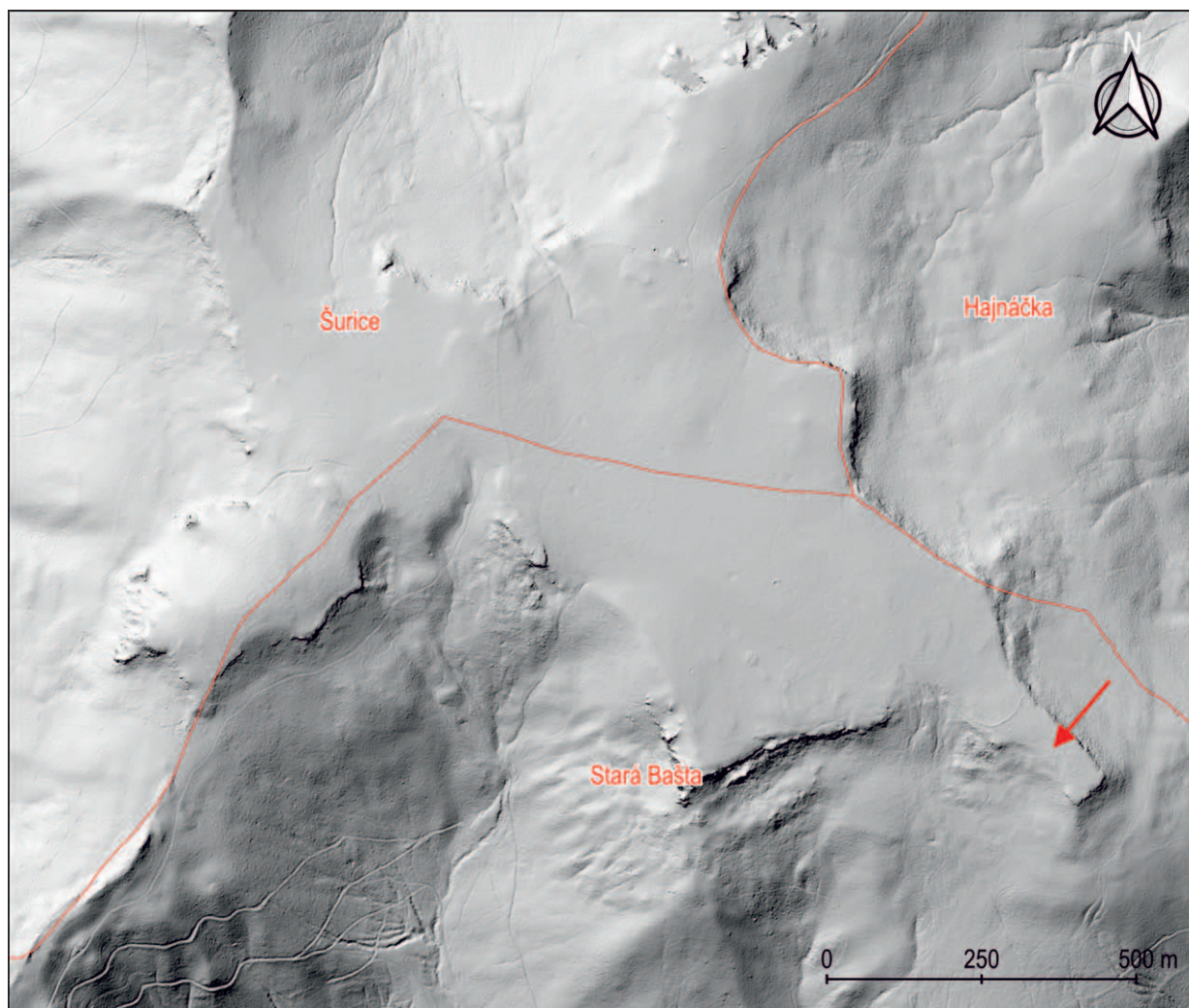
Iné náleziská a nálezy

Mozaiku laténskeho osídlenia Cerovej vrchoviny okrem sídlisk a pohrebísk dotvárajú ojedinelé nálezy a relevantný doklad aktivity Keltov na pravekom pohrebisku, prípadne problematické nálezy (tabela 1). Pri niektorých sa pristavíme.

Medzi prvými nálezmi, ktoré v druhej polovici 20. stor. rozšírili poznanie laténskeho osídlenia v Cerovej vrchovine, bol aj takmer 55 cm dlhý železný hrot kopije z pustatiny Galamba v Čakanovciach (Lamiová-Schmiedlová 1962, 164, obr. 2: 7). Zatiaľ čo M. Lamiová-Schmiedlová (1962, 164) pri datovaní tohto „solitérneho“ nálezu do doby laténskej naznačila isté rozpaky, ten istý nález sa neskôr v súpisoch lokalít zo sledovaného obdobia uvádzal už bez pochybností (Beljak/Beljak Pažinová/Mitáš 2015, 162, 168; Furmánek 2007, 182; Furmánek/Sankot 1985, 274). Analyzovaný železný hrot kopije má tvar vrbového listu, nemá výrazné stredové rebro, má jednoduchú tuľajku bez výzdoby a je nadštandardne dlhý (obr. 9: 1). V publikovaných prehľadoch militárií tohto typu z doby laténskej sa preň všeobecne ťažko hľadajú analógie (pozri a porovnaj napr. Hunyady 1942, tab. L; Pieta 2008,

Obr. 10. Radzovce. Žiarové pohrebisko z doby bronzovej s dokladom rituálnej aktivity Keltov (upravené podľa *Furmánek/Mitáš/Budaváry* 2016). Legenda: a – plocha výskumu v roku 1931; b – plocha výskumu v roku 1932; c – plocha výskumu v rokoch 1969–1974.

Obr. 11. Polykulturná archeologická lokalita Pohanský hrad nad obcami Hajnáčka, Stará Bašta, Šurice. Miesto osídlené v dobe laténskej je označené šípkou. Zdroj produktu LLS: ÚGKK SR. Mapa R. Malček.

obr. 122: 9, 10; Repka 2015, obr. 92), hoci čepele mladolátenských kopijí mali aj tvar vrbového listu (Pieta 2008, 259). Tieto zistenia oprávňujú prinajmenšom k zamysleniu sa nad datovaním tohto artefaktu. Štúdium typologických znakov latenských kopijí v širšom priestore Karpatskej kotliny nás zároveň motivovalo vyhľadať pre nestratifikovaný nález z Čakanoviec vhodnejšie, respektíve alternatívne chronologické zaradenie. V súčasnosti sa prikláňame k datovaniu železného hrotu kopije z Čakanoviec do včasného stredoveku, t. j. do časového úseku 6. až 11. stor. Najbližšie analógie k nemu totižto sú v nálezoch hrotov kopijí tvaru vrbového listu, ktoré M. Husár (2014) označil ako typ BC, variant BCa (Husár 2014, 40–48, tab. XXIX–XXXVII; XXXVIII: 1–7, 10). Hroty uvedeného typu/variantu dosahujú maximálnu dĺžku aj 50 cm a v Karpatskej kotline sú celkom početnými archeologickými nálezmi

(Husár 2014, 40–43). K alternatívne datovaniu „solitérneho“ nálezu hrotu kopije z Čakanoviec do včasného stredoveku treba ešte dodať, že súveké osídlenie v Cerovej vrchovine je na okolitých miestach archeologicky doložené (napr. Hrubec 1992a; 1992b; 1992c; Nevizánsky/Ožďáni 1976b, 136), čo túto úvahu posilňuje.

V ostatnom čase sa definitívne upravilo datovanie masívneho železného noža so zakončením rukoväte v tvare eliptického oka – z doby bronzovej na dobu laténsku (!) – a predmet sa spojil s aktivitami Keltovej kultúry juhovýchodných popolnicových polí na samote Monosa v Radzovciach (Mitáš/Furmánek 2021, 328, 329). Tento nôž sa pôvodne dával do súvisu s inventárom hrobu 729/73 kyjatickej kultúry z neskorej doby bronzovej (obr. 10). Nad kameňmi naznačenou skrinkou citovaného hrobu bol mohutný kamenný príkrov. Dno hrobu bolo v hĺbke 225 cm, železný nôž ležal medzi kameň-

Obr. 12. Širkovce-Širkovský hrad. Polykultúrna výšinná lokalita. Pohľad od východu. Foto V. Mitáš.

mi v hornej časti príkrovu v hĺbke 215 cm. Hĺbky namerané počas výskumu v roku 1973 sú však výsledkom postdepozičných procesov na svahu využívanom na pochovávanie v dobe bronzovej a určite nezodpovedajú stavu lokality v mladšej dobe železnej, keď mohli byť niektoré kamenné hrobové konštrukcie na povrchu v náznakoch viditeľné. S ohľadom na publikované zdroje konštatujeme, že ide o jediný archeologicky zdokumentovaný doklad keltskej (azda „rituálnej“) aktivity na miestach (resp. preskúmaných plochách pohrebiska a sídliska), ktoré v Radzovciach využívali spoločenstvá kultúr popolnicových polí (Mitáš/Furmánek 2021, 329). Aj s ohľadom na predložený súpis lokalít pripomínáme (obr. 1; tabula 1), že najbližšie sídlisko z doby laténskej, doložené povrchovým zberom východne od polohy Bakša (resp. na jej východnom okraji) v Radzovciach (Furmánek/Sankot 1985, 275), je od chronologicky staršieho sídliska a pohrebiska kultúr juhovýchodných popolnicových polí v tejto obci vzdialené len približne 2,1–2,3 km. Taktiež vyššie uvádzané laténske osídlenie impozantnej výšinnej polohy Pohanský hrad nad Starou Baštou (obr. 11; tabula 1) nie je od sídliska z doby laténskej v Radzovciach veľmi ďaleko, cez masív Monosy (na mapách tiež Monica) a údolie Čamovského potoka ide o necelých 7,5 km vzdušnou čiarou. Nie je dôvod si myslieť, že tieto lokality existovali celkom izolovane.

Niekoľko poznámok uvádzame i v súvislosti s lokalitou výšinného typu Širkovský hrad v Širkovciach (obr. 12; tabula 1), s ktorou sa už vyššie polstoročie viac-menej bez pochybností ráta aj v súpise nálezísk z doby laténskej na juhu stredného Slovenska (Balaša 1965, 14; Furmánek/Sankot 1985, 275; Kovár 2021, 62, obr. 1: 23; tab. 1: 23). Podľa

našich vedomostí sa však toto datovanie odvíja iba od jedného keramického zlomku (z povrchových zberov L. Hűvössyho v rokoch 1907 a 1912), ktorý je uložený v Gemersko-malohontskom múzeu v Rimavskej Sobote. Z revízie zberových nálezov v tomto múzeu v roku 2018 vyplynulo, že diskutovaný fragment má spojitost skôr s okruhom rímskej úžitkovej keramiky, a teda patrí do doby rímskej (Mitáš/Malček/Mihályiová 2018, 3, 4). Takéto datovanie dovoľuje polohu Širkovský hrad „uviesť do súvislosti“ s osídlením Cerovej vrchoviny v dobe rímskej. Aj to však nateraz dokumentujú hlavne lokality známe z prospekcie, bližšie nepublikované nálezy, poprípade rímske mince (Beljak et al. 2012, obr. 1; 4). K Širkovciam sú najbližšie sídliská z doby rímskej doložené v polohách „na terénnej vlne v inundácii Gortvy“ (Fusek 1984a) a „severne a východne na roli pri cintoríne“ v Gortve, v polohe Gortva STS – pustatina (Nevizánsky/Ožďáni 1977).⁴ Možno dodať, že protohistorický materiál nedoložili ani opakované prieskumy autora štúdie tak na hradnom kopci, ako aj v jeho zázemí (Malček/Mitáš/Botoš 2018, 46, 47; Malček/Mitáš/Poláková 2023, 88; Mitáš/Malček 2023, 102, 103). Vezmúc do úvahy tieto skutočnosti vrátane faktu, že pokiaľ laténske osídlenie Širkovského hradu nebude archeologickým výskumom jednoznačne potvrdené, bádateľom odporúčame Širkovce v súpisoch lokalít z doby laténskej buď neuvádzať, alebo pri zápise použiť otáznik a pod.

Krátku zmienku si zasluhuje i numizmatická problematika, ktorá súvisí so starším úsekom keltského mincovníctva, t. j. obdobím 3. až pol. 2. stor. pred n. l. (Kolníková/Bakos/Paudits 2018, 151, 154, mapa 4). Jediný relevantný numizmatický nález z Cerovej vrchoviny pochádza z Hodejova (obr. 9: 4),

⁴ V prehľade nálezísk z doby rímskej Beljak et al. 2012 nie sú evidované!

Obr. 13. Hodejov, hradný kopec. Severovýchodná strana so starým cintorínom. Foto A. Botoš.

podľa informácie A. Botoša z Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote z polohy „pri plote starého cintorína“ na severovýchodnom úpätí hradného kopca (obr. 13). Ide o striebornú keltskú mincu (drachmu) typu lýra-hviezda (*Kolníková 1963a*, 31, 32; *1963b*; *1964*, 197, 198). Bez ohľadu na otvorenú otázku miesta razby drachmami tohto typu je v kontexte so sledovaným osídlením Cerovej vrchoviny dôležité, že razba mincí s lýrou a hviezdou je datovaná do strednej doby laténskej (stupeň LTC1) a korešponduje s rozmachom laténskeho osídlenia v záujmovej oblasti. V dejinách výskumu spomenutý údajný depot keltských mincí z bližšie neznámeho miesta pod Pohanským hradom nad Starou Baštou numizmatici do úvahy neberú (*Kolníková/Bakos/Pauditš 2018*, 176–194). Napriek zriedkavým a čiastočne problematickým numizmatickým nálezom v študovanej oblasti stojí za povšimnutie, že nálezy keltských mincí sa viažu na výšinné sídla v Hodejove a v Starej Bašte (obr. 1).

DISKUSIA

Pokiaľ osídlenie Cerovej vrchoviny v dobe laténskej posudzujeme v širších súvislostiach, a to i s ohľadom na veľký pokrok v archeologickom výskume v druhej polovici 20. stor., táto oblasť zostáva jednou z najmenej preskúmaných na Sloven-

sku. Väčšinu archeologických lokalít s výskytom laténskeho materiálu poznáme len vďaka realizácii povrchových zberov, v lepšom prípade išlo o opakované prospekcie. Výsledky krátkych záchranných výskumov na niektorých miestach (Drňa na severovýchodnom okraji Cerovej vrchoviny) však treba pri hlbších úvahách o charaktere osídlenia a súvekom využívaní záujmového územia tiež brať s rezervou. Je zaujímavé, že v sledovanej archeologickej spisbe sa nepremietajú ani výsledky aktivít hľadačov pokladov, ktoré sú v posledných rokoch vo viacerých slovenských regiónoch neprehliadnuteľným doplnkom vedomostí o osídlení. Analyzovanú problematiku generalizujeme aj prostredníctvom čísel (tabela 1): z 23 archeologických lokalít v súpise je určite päť problematických, a keď ich z celkového počtu odrátame, v Cerovej vrchovine evidujeme 18 nálezísk z doby laténskej. K uvedenému číslu však podotýkame, že zahŕňa aj lokality/laténske aktivity identifikované len skrze jediného typického keramického zlomku (obr. 9: 2, 3) alebo iného typu solitérneho (napr. kovového) artefaktu (najmenej päť miest). K náleziskám bez väčšej vypovedacej hodnoty ďalej rátame tie, z ktorých doposiaľ nebol zverejnený (hoci aj zberový) archeologický materiál. K minimu ťažiskových lokalít, ktoré okrem iného pomáhajú datovať okolité nálezy z doby laténskej, patria hrobové nálezy z Drne a z Ratky-Malej Ratky (*Furmánek/*

Sankot 1985). Minimálne 14 nálezísk z 23 má polykultúrny charakter. Čo teda vyplýva zo súčasného stavu výskumu?

Študovaná oblasť je krajinou horského typu (obr. 1; 2). Adaptácia obyvateľstva na región s takýmto prírodným potenciálom pravdepodobne vychádzala z iných stratégií osídľovania a zabezpečovania zdrojov ako napríklad v prípade rovín a pahorkatín na juhozápadnom Slovensku (pozri a porovnaj napr. *Březinová 2006*, 14–18; *Březinová/Chropovský 2020*, 71). V rámci analýzy eneolitického osídlenia R. Malček (2016, 13) výstižne podotkol, že Cerová vrchovina svojím charakterom pripomína skôr tranzitné územie než hospodársky využiteľnú oblasť a má ráz periférie. Vychádzajúc z ďalších prác o pravekom osídlení je zrejme, že problematika výskumu a pochopenia periférnych oblastí je vcelku zložitá (najnovšie napr. *Pokorná/Vondrovský 2021*; *Vondrovský 2021*). V rámci úvah o význame Cerovej vrchoviny sme vzali na zreteľ aj iné „marginálne priestory“ v strednej Európe – podotýkame, že marginálne najmä z pohľadu kolonizácie väčších územných celkov – a domnievame sa, že potenciál takýchto regiónov reálne narastá, ak ich vnímame v dopravno-geografickom svetle. Tento aspekt je zjavný napríklad v priestore tzv. podmokelskej skupiny na severe Čiech, resp. na česko-nemeckej hranici (*Salač 2009*, 661), ale aj v iných stredoeurópskych periférnych a riedko osídlených oblastiach (vrátane historickej krajiny na pomedzí Moravy a Sliezska; *Janák a kol. 2022*, 30; prípadne v povodí Tichej Orlice vo východných Čechách; *Mangel/Militký/Vích 2020*, 350). Mimochodom, všeobecne sa predpokladá, že v dobe laténskej sa v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami praveku sieť lokálnych aj nadregionálnych komunikácií rozšírila (*Gojda 2000*, 181).

Kolonizácia poľnohospodársky marginálnych regiónov, ktorá podľa nášho predpokladu vychádzala z tradičných sídelných (vrátane centrálnych) oblastí, by v kontraste s nimi mala byť typická chronologicky odlišnými javmi a vývojom vôbec. S načrtnutými tendenciami korešpondujú úvahy o pretrvávajúcom (zrejme zvyškovom) spoločensťvekerzugskej kultúry v záujmovom priestore vo včasnej dobe laténskej a pravdepodobne ešte aj v staršej dobe laténskej, t. j. v stupňoch LTA–LTB (*Kovář 2019*, 138, 139). Týmto úvahám v náznakoch neodporujú napríklad hrobové nálezky z Drni. Materiál z citovaného pohrebiska zároveň vypovedá o skutočnosti, že juh stredného Slovenska zohral tiež svoju úlohu v histórii keltskej expanzie. Analýza nálezov z pohrebiska v Drni, ale aj celkový pohľad na mapu lokalít z doby laténskej na juhu stredného Slovenska totižto umožňuje premýšľať o migrácii Keltov do juhovýchodnej časti tohto

teritória pravdepodobne údolím rieky Slaná a ďalej jej prítokom, riekou Rimavou (*Furmánek/Sankot 1985*, 298, 299). Určite však nešlo o jediný smer keltskej kolonizácie Cerovej vrchoviny (pozri napr. *Almássy 2010*, 198, 199; *Bujna 2005*, 2, 3; *Kovář 2019*, 139), migráciu laténskeho obyvateľstva môžeme predpokladať aj z juhu: povodím a od povodia rieky Zagyva. S ohľadom na náleziská v Drni, Ratke-Malej Ratke či na signifikantnejšie zberové nálezky, predpokladáme vzostup – stabilizáciu – vrchol osídlenia študovanej oblasti v stupňoch LTB2–LTC1 s ťažiskom v prechodnom horizonte až v strednej dobe laténskej (LTB2/C1–LTC1). Motivácia obsadenia ďalších, aj menej bonitných oblastí vnútri Karpatskej kotliny, môže súvisieť s migráciou Keltov po balkánskych a maloázijských ťaženiach, samozrejme, účelové budovanie a rozširovanie komunikácií (aj/až) k surovinovým zdrojom na severe Karpatskej kotliny z procesu kolonizácie nevynímajúc. Tieto postrehy sú v súlade s celkovým pohľadom na laténske osídlenie na juhu Slovenska a na severe Maďarska, v ktorom vidieť odraz historických udalostí staršej doby laténskej (*Almássy 2010*; *Kovář 2016*; *2019*; *Repka 2015*), ale podporu majú i v archeologickom materiáli: napríklad v kruhovom šperku zdobenom imitáciou filigránu a granulácie z urnového hrobu v Ratke-Malej Ratke (obr. 9: 6). Podľa viacerých bádateľov sa Kelti mali možnosť oboznámiť s najjemnejšími technikami umeleckého remesla počas ťažení do juhovýchodnej Európy a vo svojom umení ich začali používať po návrate a usadení sa v Karpatskej kotline (*Bujna 2005*, 158; *Furmánek/Sankot 1985*, 276). Korešponduje to s už dávnejšie vysloveným názorom, že aplikovanie diskutovanej výzdoby v šperkárstve doby laténskej v tomto priestore je jedným z dôsledkov kontaktov Keltov s kultúrnou sférou Ilýrov a Trákov (*Szabó 1975*, 154, 155). Techniky pseudofiligránu a pseudogranulácie možno pozorovať napríklad na bronzových sponách skordiskej proveniencie (variant BF-H1D-A), ktoré sú známe z pohrebísk zo strednej doby laténskej v Srieme a vo Východnej Slavónii na juhu Karpatskej kotliny (*Dizdár 2021*, 102–104). Je korektné uviesť, že uvedené techniky sú doložené aj z iných regiónov Karpatskej kotliny (*Brezňanová 2008*, 16, 17, obr. 1). K nálezu kruhového šperku z Ratky-Malej Ratky dodávame, že na Slovensku sa ozdoby s jemnejšou a náročnejšou výzdobou začínajú objavovať práve v hrobových nálezoch z prechodného horizontu LTB2/C1 (*Bujna 2005*, 150).

Pokiaľ sa vrátíme k otázke osídlenia, aj s ohľadom na priľahlé regióny Cerovej vrchoviny sa domnievame, že v stupňoch LTC2–LTD v nej osídlenie stagnuje a postupne zaniká. Na možné príčiny archeologicky doloženej situácie,

odzrkadľujúcej celkový „rozpad“ komplexnosti laténskeho osídlenia i v tejto časti juhu stredného Slovenska, nedávno poukázal B. Kovár (2019, 142–144). Poznatky o osídlení vrchoviny na maďarskej strane sú všeobecne založené na kvalitatívne podobnej nálezovej báze ako na Slovensku (Almásy 2010, 199, 200; Hellebrandt 1999; Patay 1972), no na rozdiel od slovenskej časti pohoria sa vedomosti o Keltoch terénnym archeologickým výskumom rozširujú (napr. Tankó 2006; Tankó/Vadai 2010; Vadai/Szabó 2009).

Predpokladáme, že Cerová vrchovina napriek znakom periférneho vývoja nezostala izolovaným regiónom a predstavovala tranzitné územie smerom k dôležitým surovinovým zdrojom v Slovenskom rudohorí. Samotná vrchovina totižto z hľadiska dostupnosti nerastných surovín potrebných k špecializovaným remeslám – zvlášť k metalurgii železa alebo farebných kovov – nebola zaujímavá (bližšie Karancsi/Prakfalvi/Gaál 2007, 281–286). Na hutníctvo železa poukazuje čiastočne odkryté sídlisko zo stupňov LTB2–LTC1 na maďarskej strane pohoria v lokalite Pásztó-Csontfalva a hypoteticky sa uvažuje o ťažbe/transporte/spracovaní železnej rudy zo Slovenského rudohoria (Tankó 2006, 89, 90). Úvahy tohto druhu nie sú cudzie ani slovenským bádateľom (napr. Miroššayová 2005, 30). Železiarstvo možno predpokladať s veľkou dávkou opatrnosti aj na sídlisku z doby laténskej v Rimavskej Seči (Beljak/Kučeráková/Samu 2018, 34). O hlbšom prenikaní Keltov do hornatých oblastí na juhu stredného a východného Slovenska, s predpokladaným zámerom získavať nerastné suroviny, na základe nálezov keltských mincí rozmyšľajú aj numizmatici (napr. Fröhlich 2018, 14).

V súvislosti s výskytom dôležitých surovín nemožno zabudnúť ani na výskyt grafitu na strednom Slovensku (vrátane ešte na začiatku 20. stor. exploatovaných ložísk v Gemeri-Malohonte; Bačo et al. 2015, 102, 103; Furmánek/Pavelková 2020, 14). Grafít z týchto ložísk mohol byť hypoteticky (aj) v dobe laténskej (aspoň pokusne) využívaný najmä ako prímies do hlinenej hmoty, z ktorej sa vyrábali charakteristické keramické nádoby (Hlava 2008; Repka 2020, 98–100). Zo známych mineralogicko-petrografických analýz grafitovej keramiky alebo hrudiek čistého grafitu zo slovenských nálezísk z doby laténskej, zameraných na zistenie zdrojov grafitu v tomto prostredí, je nateraz evidentné, že hoci nie vždy možno hovoriť o jednom zdroji suroviny, prevahu má grafít, ktorý pochádza z južných Čiech (bližšie aj s odkazmi na literatúru Březinová 2014, 298). Analýzy grafitovej keramiky z juhu stredného Slovenska sa však zatiaľ nerealizovali. Ich vyhotovenie by prinieslo zaiste dôležité po-

znatky, nakoľko v literatúre sa uvádza, že grafitová surovina na území Západných Karpát nedosahuje dostatočnú kvalitu, ktorá by bola vhodná pre výrobcov keramiky (Březinová/Gregor 2012, 12, 13, 22; Březinová/Chropovský 2020, 58). Uskutočnenie diskutovaných analýz z vybraných keramických vzoriek by bolo zaujímavé najmä s ohľadom na geografickú pozíciu Cerovej vrchoviny, ale aj poznatky o výrobe grafitovej keramiky v severnom Potisí, kde sa predpokladá získavanie grafitu z miestnych zdrojov (bližšie Miroššayová 2021, 39). Prospektorské aktivity Keltov (aj) k výskytu grafitu na strednom Slovensku teda celkom nemožno vylúčiť.

Otázky spojené s využívaním surovinových zdrojov v sledovanej časti Karpatskej kotliny možno uzavrieť poznámkou, ktorá vyplýva z výsledku analýzy zlomku sapropelitového náramku z otvoreného sídliska z doby laténskej v Nitre-Šindolke na západnom Slovensku. V tomto prípade sa totiž zistilo, že surovina pochádza z okresu Lučenec, prípadne z oblasti Salgótarjánu na severe Maďarska (Březinová 2018, 40; Sitár 2000).

Práve svedectvom aktivít Keltov-prospektorov a „značkovania“ záujmových oblastí by mohli byť ojedinelé nálezy rôznych druhov laténskych predmetov v horskej krajine (nielen) stredného Slovenska už od včasnej doby laténskej. Na stotožňovanie sa Keltov s novým teritóriom a na ich prípadnú identifikáciu s krajinou mýtických predkov môže poukazovať unikátny železný nôž z doby laténskej, ktorý rituálne deponovali na žiarovom pohrebisku pilinskej a kyjatickej kultúry v Radzovciach (Mitáš/Furmánek 2021, 339–341). Dôvodom k zamysleniu sa je aj samotná poloha sídliska z doby laténskej v Radzovciach (obr. 1), známeho z povrchového zberu V. Furmánka (1970). Zo situovania lokality v trase súčasnej železnice, spájajúcej Slovensko s Maďarskom (Filakovo–Salgótarján) a opačne, dedukujeme význam tejto prirodzenej komunikačnej tepny i v minulosti (Furmánek 1990, 12, 13). V princípe ide o klasický koridor a komunikáciu využívanú v stredoveku, ktorá smerovala na juh z Lučenca do Salgótarjánu a stadiaľ až do Budína (bližšie Ivanič 2011, 56). Poznanie stredovekých ciest je v európskej archeológii celkovo veľmi cennou pomôckou pri rekonštrukcii „starších“ komunikácií, pretože sa už v nejednom regióne ukázalo, že cestná štruktúra má viac-menej stabilný a kontinuálny charakter (Bazovský 2019, 11; Kráľová 2002, 101; Květ 1998, 218). Preto nie je prekvapujúce, že v trase „súčasných“ komunikácií (napr. vo Filakove, v Hodejove či v Rimavskej Seči) sa potvrdilo aj osídlenie z doby laténskej. V súvislosti s rozmyšľaním o cestnej sieti z doby laténskej v Cerovej vrchovine sa prirodzene

Obr. 14. Príklad súčasného využívania odlesnených častí Cerovej vrchoviny na pastvu. Foto V. Mitáš.

vynárajú ďalšie otázky. Napríklad táto: do akej miery bolo študované územie zalesnené/odlesnené? Drevo bolo totiž tiež dôležitou surovinou doby laténskej, a nielen v rámci špecializovanej remeselnej výroby. Zároveň je veľmi pravdepodobné, že odlesnené časti vrchoviny sa podobne ako v súčasnosti využívali na pastvu (obr. 14), a taktiež tranzit cez odlesnené údolia bol bezpečnejší.

Možno zhrnúť, že aj napriek nedostatočným poznatkom o dobe laténskej v Cerovej vrchovine sa možno domnievať, že situovanie viacerých sídiel súvisí s tranzitným charakterom oblasti.

ZÁVER

Podrobné zmapovanie nálezísk z doby laténskej v Cerovej vrchovine s náčrtom obrazu osídlenia vo vymedzenom rámci umožňuje formulovať skôr hypotézy než závery, ale najmä apelovať na zintenzívnenie (resp. reštartovanie terénneho) archeologického výskumu v tejto stále málo poznanej oblasti stredného Slovenska. Vedecký význam Cerovej vrchoviny v dobe laténskej zvyrazňujú najmä hrobové nálezy z Drne a Ratky-Malej Ratky, preskúmané a zverejnené v druhej polovici 20. stor., ťažiskovo datované do prechodného horizontu až strednej doby laténskej (stupne LTB2/C1–LTC1). Väčšina sídlisk známych z prospekcie je situovaných v nadmorskej výške sotva viac ako 200 m, v blízkosti vodných tokov a spravidla na komunikačne výhodných miestach v krajine. Najvyššie položeným sídlom z doby laténskej v Cerovej vrchovine je opevnený areál v nadmorskej výške cca 563 m na juhovýchodnej strane Pohanského hradu nad Starou Baštou (kóta 578). Sídlom centrálnemu cha-

rakteru však nedokážeme identifikovať, rovnako ani typické produkčno-distribučné lokality. Vzťah sídlisk k pohrebiskám nie je jasný. Typologicky výraznejší materiál – hlavne keramické zlomky z povrchových zberov na sídliskách – by bolo vhodné zverejniť, prípadne k nálezom grafitovej keramiky zabezpečiť mineralogicko-petrografické rozbery. Zohľadnenie krajinného hľadiska spoločne s pohľadom na iné regióny Slovenska a strednej Európy dovoľuje formulovať myšlienku, že Cerová vrchovina pre Keltov predstavovala hospodársky menej využiteľnú oblasť so znakmi periferie (obr. 2). To však nevylučuje existenciu a používanie prirodzených komunikačných tepien v tomto tranzitnom regióne horského typu. Predpokladáme, že tieto komunikácie viedli do širšej oblasti Slovenského rudohoria a mali zabezpečiť prístup k surovinám (najmä farebné kovy a železná ruda), ktoré boli potrebné na realizáciu špecializovaných remesiel. K momentálnemu minimu „lepšie“ datovaných a interpretovaných nálezov/nálezísk treba jedným dychom dodať, že v študovanej oblasti sa vynára nutnosť získať kvalitatívne celkom nové poznatky o osídlení v dobe laténskej. Jeho začiatok a koniec zostáva otvoreným problémom, podobne ako aj celý rad ďalších otázok. Viaceré z nich by bolo perspektívne riešiť starostlivo premysleným interdisciplinárnym výskumom v kooperácii s bádateľmi i z maďarskej strany. Podnetom k pokračovaniu terénneho výskumu tejto určite pozoruhodnej oblasti by mohli byť minimálne v súčasnosti „archeologicky prázdne“ miesta na mape (obr. 1). Azda to nevyznie ako klišé, ale cieľom štúdie nebolo tému vyčerpať, ale o výskum Cerovej vrchoviny vzbudiť vo vedeckých kruhoch opäť záujem.

SÚPIS NÁLEZÍSK⁵

1. Čakanovce (?), okr. Lučenec – pustatina Galamba – ojedinelý nález železného hrotu kopije – doba laténska (?; *Furmánek* 2007, 182; *Furmánek/Sankot* 1985, 274; *Lamiová-Schmiedlová* 1962, 164).
2. Drňa, okr. Rimavská Sobota – pieskovňa v polohe Birynská cesta (tiež Birynyi part alebo Birinyi part) – pohrebisko – doba laténska, stupne LTB2–LTC1 (*Ambros* 1984; *Balaša* 1963, 1965, 14–16; *Bujna* 2005, tabela 28; 60; 62; 83: 5; 2011, tabela 9; 70a; 2012; *Furmánek* 1975a; 1976; 2007, 182, 183; *Furmánek/Sankot* 1985, 274, 276–297; *Megaw* 1973; *Pieta* 1982, 40, 41, 72; *Repka* 2014, 36–38; 2015, 60–63, tabela 54; *Zachar* 1974; 1987, 23, 162, obr. 34–36; mapa 1).
3. Fiľakovo, okr. Lučenec – intravilán (poloha na námestí pred lekárnou) – zlomok z okraja keramickej nádoby – doba laténska (*Furmánek/Sankot* 1985, 274; *Lamiová-Schmiedlová* 1962, 164).
4. Fiľakovo, okr. Lučenec – pustatina Szentfali (hliník tehelne) – sídlisková keramika a sklený korálik – doba laténska (*Furmánek/Sankot* 1985, 274; *Hrubec* 1957, 97, 98).
5. Gortva, okr. Rimavská Sobota – kataster obce – sídlisková keramika – doba laténska (*Balaša* 1965, 14; *Furmánek* 2007, 182, 183; *Furmánek/Sankot* 1985, 274).
6. Hajnáčka, okr. Rimavská Sobota – kataster obce – sídlisková keramika – doba laténska (*Furmánek* 2007, 182, 183; *Furmánek/Sankot* 1985, 274).
7. Hodejov, okr. Rimavská Sobota – hradný kopec (Várhegy) – sídlisko – doba laténska (*Balaša* 1965, 16; *Furmánek* 2007, 182, 183; *Furmánek/Sankot* 1985, 274).
8. Hodejov, okr. Rimavská Sobota – Kertészeti földek – sídlisko – doba laténska (*Furmánek/Sankot* 1985, 274; *Nevizánsky/Ožďáni* 1976a, 161).
9. Hodejov, okr. Rimavská Sobota – kataster obce (údajne severovýchodné úpätie hradného kopca) – strieborná keltská minca (keltská drachma typu Lýra-hviezda, prípadne hviezda/Lýra) – doba laténska, 3. pol. 2. stor. pred n. l. (*Fröhlich* 2018, obr. 4: 22; tab. 1: 22; *Furmánek* 2007, 182, 183; *Furmánek/Sankot* 1985, 274; *Kolníková* 1963a, 31, 32; 1963b; 1964, 197, 198; *Kolníková/Bakos/Paudits* 2018, 151, 154).
10. Janice, okr. Rimavská Sobota – 400 m severovýchodne od kóty 224,3 (západne od obce) – hrobová keramika (?)/pohrebisko (?) – doba laténska (?; *Balaša* 1965, 14; *Furmánek* 2007, 182, 183; *Furmánek/Sankot* 1985, 275; *Marková* 1993).
11. Jesenské (do roku 1948 Feledince, maď. Feled), okr. Rimavská Sobota – kataster obce – pohrebisko – doba laténska (*Balaša* 1960, 66; 1965, 14; *Filip* 1956, 415, 417; *Furmánek/Sankot* 1985, 275; *Hunyadi* 1957, 190, 254; *Hunyady* 1942, 6; *Márton* 1933, 15).
12. Ožďany, okr. Rimavská Sobota – južne od kóty 204,4 – sídlisková keramika – doba laténska (*Marková/Ožďáni* 1993, 92, 93).
13. Radzovce, okr. Lučenec – východne od polohy Bakša alebo východný okraj polohy Bakša (poloha Zelinárska záhrada; *Furmánek* 1970) – sídlisko – doba laténska (*Furmánek* 1970; 2007, 182, 183; *Furmánek/Sankot* 1985, 275).
14. Radzovce, okr. Lučenec – Monosa – doklad aktivity Keltov na veľkom žiarovom pohrebisku zo strednej až z neskorej doby bronzovej (pozri hrob 729/73) – doba laténska (*Furmánek/Mitáš* 2014, 100; *Furmánek/Mitáš/Budaváry* 2016, 261, 262; *Chytráček et al.* 2021, 612; *Mitáš/Furmánek* 2021, 328, 329, 337, obr. 7; 13).
15. Ratka, okr. Lučenec – Roveň – zlomok z okraja keramickej nádoby – doba laténska (*Balko/Furmánek* 1984; *Furmánek* 1985, 84).
16. Ratka-Malá Ratka, okr. Lučenec – extravilán – ojedinelý hrob v mohylovitom útvare – doba laténska, stupne LTB2/C1–LTC1 (*Furmánek* 1977; *Furmánek/Sankot* 1985, 273, 275, 276; *Repka* 2014, 38).
17. Rimavská Seč, okr. Rimavská Sobota – Konopište (tiež juhovýchodne od kóty 173 alebo západne a severozápadne od kóty 159) – sídlisko – doba laténska (*Beljak/Kučeráková/Samu* 2014; 2018, 34; *Furmánek/Sankot* 1985, 275; *Fusek* 1984b; *Kovács* 1981; *Nevizánsky/Ožďáni* 1976b, 136).
18. Stará Bašta, okr. Rimavská Sobota (celá archeologická lokalita v k. ú. obci Hajnáčka, okr. Rimavská Sobota/Stará Bašta, okr. Rimavská Sobota/Šurice, okr. Lučenec) – Pohanský hrad (tiež Pogányvár alebo Pogányvár) – opevnené sídlisko – doba laténska (*Furmánek* 1996a, 52, 53; 1996b, 128, 129; 2007, 182, 183).
19. Stará Bašta (?), okr. Rimavská Sobota – bližšie neznáma poloha pod Pohanským hradom – nález dvoch mincí pravdepodobne z pokladu – doba laténska (*Furmánek* 2007, 182, 183; *Furmánek/Sankot* 1985, 275; zrejme k uvedenému nálezisku tiež *Ipolyi* 1863, 169).
20. Šávoľ, okr. Lučenec – Papföld – sídlisková keramika – doba laténska (*Furmánek/Sankot* 1985, 275).
21. Šávoľ – Buzitka (?), okr. Lučenec – bližšie neznáma poloha „blízko cesty Šávoľ – Buzitka“ – žiarový hrob s mečom – doba laténska (?; *Drenko* 1953).
22. Širkovce (?), okr. Rimavská Sobota – Širkovský hrad (tiež Serkevár alebo Serkivár/Kapla alebo Kápla/hradný kopec) – zlomok z keramickej nádoby so stopami po vytáčaní na rýchlo rotujúcom hrnčiarskom kruhu – doba laténska (?; *Balaša* 1965, 14; *Furmánek/Sankot* 1985, 275; *Malček/Mitáš/Botoš* 2018, 46; *Mitáš/Malček/Mihályiová* 2018, 3, 4).
23. Vlkyňa, okr. Rimavská Sobota – extravilán – pravdepodobne sídliskové nálezy vrátane zlomku skleného náramku – doba laténska (*Březinová* 2018, tabela 2: 115; tab. XVI: 11; *Fusek* 1984c).

Podakovanie

Vznik štúdie pozitívne ovplyvnili Mgr. Bianka Vozárová z Hradného múzea vo Fiľakove, PhDr. Alexander Botoš z Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote, PhDr. Gabriel Fusek, CSc., Mgr. Branislav Kovár, PhD. a Mgr. Róbert Malček, PhD., ale aj ďalší kolegovia z Archeologického ústavu SAV, v. v. i., v Nitre, za čo im patrí vďaka. Za podnetné poznámky k rukopisu ďakujem Mgr. Lucii Benedikovej, PhD. (Archeologický ústav SAV, v. v. i.).

⁵ Súpis zohľadňuje archeologické náleziská v obciach/mestách, ktorých katastre patria do orografickej jednotky Cerová vrchovina. Miesta niektorých lokalít (Drňa, Ožďany, Rimavská Seč) sú na rozhraní Cerovej vrchoviny a susednej geomorfologickej jednotky.

LITERATÚRA

- Almássy 2010 – K. Almássy: Vázlat a nógrádi dombvidék kelta településtörténetéhez. In: *Guba/Tankó 2010*, 195–203.
- Bačo et al. 2015 – P. Bačo/Z. Bačová/Z. Németh/M. Repčiak: Potential Occurrence of Selected, Mainly Critical Raw Materials at the Territory of the Slovak Republic in Respect to EU Countries Needs. *Slovak Geological Magazine* 15/2, 2015, 87–120.
- Balaša 1960 – G. Balaša: *Praveké osídlenie stredného Slovenska*. Bratislava 1960.
- Balaša 1963 – G. Balaša: Mladohalštatské a keltské pohrebisko v Drni. *Archeologické rozhledy* 15, 1963, 687–693.
- Balaša 1965 – G. Balaša: *Praveké osídlenie Gemera*. Banská Bystrica 1965.
- Balaša 1971 – G. Balaša: *Gömör az őskorban*. Rimavská Sobota 1971.
- Balaša 1973 – G. Balaša: Gemer v praveku. *Vlastivedné štúdie Gemera* 2, 1973, 9–25.
- Balázs et al. 2010 – Cs. Balázs/E. Belanová/K. Gaállová/J. Garayová/R. Gális/E. Kružliaková: *Chránená krajinná oblasť Cerová vrchovina – Cseres-hegység tájvédelmi körzet*. Eger – Rimavská Sobota 2010. Dostupné na: <https://chkoce-rovavrchovina.sopsr.sk/wp-content/uploads/2019/04/CHKO-Cerová-vrchovina-Dvojazyčná-publikácia.pdf> [31. 1. 2024]
- Bazovský 2019 – I. Bazovský: Horské a podhorské oblasti západného Slovenska a ich vzťah k osídleniu od praveku po obdobie včasného stredoveku. In: *Bazovský/Březinová 2019*, 9–13.
- Bazovský/Březinová 2019 – I. Bazovský/G. Březinová (ed.): *Ludia a hory – archeologická perspektíva. Interakcie ľudských spoločenstiev horských a podhorských oblastí západného Slovenska*. Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia. Supplementum 12. Bratislava – Nitra 2019.
- Beljak et al. 2012 – J. Beljak/G. Nevizánsky/O. Ožďáni/V. Tittionová: Osídlenie juhu stredného Slovenska v dobe rímskej. In: *Březinová/Varsik 2012*, 23–52.
- Beljak/Beljak Pažinová/Mitáš 2015 – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/V. Mitáš: *Stredné a horné Poľpie. Svedectvo archeológie*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Varia 2. Nitra 2015.
- Beljak/Kučeráková/Samu 2018 – J. Beljak/K. Kučeráková/L. Samu: Archeologická prospekcia vybraných lokalít južnej časti stredného Slovenska. *AVANS* 2013, 2018, 33–35.
- Benediková/Pieta 2020 – L. Benediková/K. Pieta: Early and Middle La Tène Period in the Slovakian Western Carpathians. Current state of knowledge. In: G. Pierrevelcin/J. Kysela/S. Fichtl (eds.): *Unité et diversité du monde celtique – Unity and Diversity in the Celtic World. Actes du 42e colloque international de l'AFEAF (Prague, 10–13 mai 2018)*. Collection Afeaf 2. Paris – Prague 2020, 383–411.
- Bialeková zost. 1992 – D. Bialeková (zost.): *Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. II. zväzok. Stredoslovenský kraj*. Nitra 1992.
- Bielichová 2019 – Z. Bielichová: Doba laténska na strednom a západnom Slovensku z pohľadu archeozoológie. In: *Bazovský/Březinová 2019*, 195–238.
- Botoš 2017 – A. Botoš: *Rimavská Sobota vo svetle archeológie a archeologických nálezov*. Rimavská Sobota 2017.
- Bouzek 2009 – J. Bouzek: *Keltové českých zemí v evropském kontextu*. Praha 2009.
- Březinová 2008 – G. Březinová: Príspevok k jednému z typov stredolaténských spôn. *Slovenská archeológia* 56, 2008, 1–20.
- Březinová 2006 – G. Březinová: Sídlišká a sídliskové nálezy z laténskej doby na juhozápadnom Slovensku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 40, 2006, 9–50.
- Březinová 2014 – G. Březinová: Grafítové situly s výzdobou v podhrdlí z laténských sídlisk v Nitre. In: J. Čižmářová/N. Venclová/G. Březinová (ed.): *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno 2014, 293–304.
- Březinová 2018 – G. Březinová: Šperk zo skla a sapropelitu u Kelto v Slovensku. *Archaeologica Slovaca Monographiae*. Studia 30. Nitra 2018.
- Březinová/Gregor 2012 – G. Březinová/M. Gregor: Grafítová keramika zo sídlisk doby laténskej z Nitry. *Mineralogicko-petrografické štúdium. Študijné zvesti AÚ SAV* 52, 2012, 9–25.
- Březinová/Chropovský 2020 – G. Březinová/B. Chropovský: *Sídlišká z doby laténskej v Nitre*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Fontes 27. Nitra 2020.
- Březinová/Varsik 2012 – G. Březinová/V. Varsik (ed.): *Archeológia na prahu histórie. K životnému jubileu Karola Pietu*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes 14. Nitra 2012.
- Bujna 1994 – J. Bujna: Mladšia doba železná-laténska na Slovensku. (Prehľad stavu bádania za posledné dve desaťročia.) *Studia Historica Nitriensia* 2, 1994, 7–39.
- Bujna 2003 – J. Bujna: Spony z keltských hrobov bez výzbroje z územia Slovenska. (Typovo-chronologické triedenie LTB- a C1-spôn.) *Slovenská archeológia* 51, 2003, 39–108.
- Bujna 2004 – J. Bujna: K problematike birituality u Kelto v. *Študijné zvesti AÚ SAV* 36, 2004, 321–338.
- Bujna 2005 – J. Bujna: *Kruhový šperk z laténskych ženských hrobov na Slovensku*. Nitra 2005.
- Bujna 2011 – J. Bujna: *Opasky ženského odevu z doby laténskej*. Nitra 2011.
- Bujna 2012 – J. Bujna: Drňa, Slowakei. In: S. Sievers/O. H. Urban/P. Ramsel (Hrsg.): *Lexikon zur keltischen Archäologie (A–K)*. Wien 2012, 446, 447.
- Čižmářová 2012 – J. Čižmářová: Filigránový šperk doby laténskej na Moravě. In: *Březinová/Varsik 2012*, 201–234.
- Dizdar 2021 – M. Dizdar: Middle La Tène Bronze Fibulae Decorated in Pseudo-filigree and Pseudo-granulation Techniques of the Scordiscan Variant. A Recognizable Feature of the Local Middle La Tène Female Costume. In: *Robak/Ruttkay 2021*, 95–106. DOI: <https://doi.org/10.31577/slovarch.2021.suppl.2.8>
- Filip 1956 – J. Filip: *Keltové ve střední Evropě*. Monumenta Archaeologica 5. Praha 1956.
- Filip 1995 – J. Filip: *Keltská civilizace a její dědictví. Nové rozšířené vydání*. Praha 1995.
- Fröhlich 2018 – J. Fröhlich: Tri nové nálezy keltských mincí z južnej časti stredného Slovenska. *Denarius. Numizmatický časopis* 7, 2018, 8–15.
- Furmánek 1975a – V. Furmánek: Další nálezy na halštatském a laténském pohřebišti v Drni. *AVANS* 1974, 1975, 48, 49.
- Furmánek 1975b – V. Furmánek: Památky pravěku na území okresu Rimavská Sobota. *Obzor Gemera* 6, 1975, 125–127.
- Furmánek 1976 – V. Furmánek: Drňa v archeológii. *Obzor Gemera* 7, 1976, 131, 132.

- Furmánek 1977 – V. Furmánek: Laténský žárový hrob z Ratky. *AVANS* 1976, 1977, 104, 105.
- Furmánek 1985 – V. Furmánek: Nové archeologické lokality na juhu stredného Slovenska. *AVANS* 1984, 1985, 83–86.
- Furmánek 1990 – V. Furmánek: *Radzovce. Osada ľudu popelnicových polí*. Archeologické pamätníky Slovenska 1. Bratislava 1990.
- Furmánek 1993 – V. Furmánek: Gemer a Malohont v dobe bronzovej a železnej. *Obzor Gemera-Malohontu* 24, 1993, 78–87.
- Furmánek 1996a – V. Furmánek: Komplexný archeologický prieskum Pohanského hradu nad Starou Baštou. *AVANS* 1994, 1996, 51–54.
- Furmánek 1996b – V. Furmánek: Komplexný archeologický prieskum Pohanského hradu nad Starou Baštou. *Obzor Gemera-Malohontu* 25, 1996, 126–130.
- Furmánek 1997 – V. Furmánek: Ďalšie nálezy z Pohanského hradu nad Starou Baštou. *AVANS* 1995, 1997, 47.
- Furmánek 2007 – V. Furmánek: A Cseres-hegység őskori és történetírás előtti korszakának régészeti leletei. In: Kiss 2007, 179–184.
- Furmánek/Mitáš 2014 – V. Furmánek/V. Mitáš: Pohřebišťe lidu popelnicových polí předmětem zájmu Keltů. Co dělali Keltové v Cinobani? *Studia Archaeologica Brunensia* 19, 2014, 93–104.
- Furmánek/Mitáš/Budaváry 2016 – V. Furmánek/V. Mitáš/V. Budaváry: *Radzovce in der Zeit der Urnenfelderkulturen (Katalog des Gräberfeldes)*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Catalogi 16. Nitra 2016.
- Furmánek/Ožďáni 2013 – V. Furmánek/O. Ožďáni: Mohyly a mohyly (?). Príspevok k riešeniu problematiky pravekých mohýl na juhu stredného Slovenska. *Archeologie západních Čech* 5, 2013, 106–117.
- Furmánek/Pavelková 2020 – V. Furmánek/J. Pavelková: *Kyjatice. Zlatý vek na podhorí*. Archeologické pamätníky Slovenska 11. Nitra 2020.
- Furmánek/Sankot 1985 – V. Furmánek/P. Sankot: Nové laténské nálezy na strednom Slovensku. *Slovenská archeológia* 33, 1985, 273–310.
- Gaálóvá/Balázs 1991 – K. Gaálóvá/P. Balázs: *Chránená krajinná oblasť Cerová vrchovina*. Bratislava 1991.
- Gojda 2000 – M. Gojda: *Archeologie krajiny. Vývoj archetypů kulturní krajiny*. Praha 2000.
- Guba/Tankó 2010 – Sz. Guba/K. Tankó (szerk.): „Régről kell kezdenünk...” *Studia Archaeologica in honorem Pauli Patay. Régészeti tanulmányok Nógrád megyéből Patay Pál tiszteletére*. Szécsény 2010.
- Haruštiak 2009 – J. Haruštiak: Vývoj pohrebného rítu na keltských pohrebiskách z územia Slovenska. *Slovenská archeológia* 57, 2009, 117–168.
- Hellebrandt 1999 – M. Hellebrandt: *Celtic Finds from Northern Hungary. Corpus of Celtic Finds in Hungary* 3. Budapest 1999.
- Hlava 2008 – M. Hlava: Grafít v době laténské na Moravě. *Památky archeologické* 99, 2008, 189–258.
- Hrubec 1957 – I. Hrubec: Ranodějinné nálezy z Filákova. *Študijné zvesti AÚ SAV* 2, 1957, 97–99.
- Hrubec 1992a – I. Hrubec: Filákovo. In: *Bialeková zost.* 1992, 39, 40.
- Hrubec 1992b – I. Hrubec: Radzovce. In: *Bialeková zost.* 1992, 50.
- Hunyadi 1957 – I. Hunyadi: *Kelták a Kárpátmedencében. Leletanyag. Régészeti Füzetek* 2. Budapest 1957.
- Hunyady 1942 – I. Hunyadi: *Die Kelten im Karpatenbecken. Tafelband. Dissertationes Pannonicae* 2/18. Budapest 1942.
- Husár 2014 – M. Husár: *Žrdovo-bodné zbrane včasného stredoveku v Karpatskej kotline. 1. diel. Typológia a jej vyhodnotenie*. Nitra 2014.
- Chytráček et al. 2021 – M. Chytráček/O. Chvojka/M. Egg/J. John/J. Michálek/R. Kyselý/P. Stránská: Proměny pohřebních zvyklostí starší a mladší doby železné ve střední Evropě. *Archeologické rozhledy* 73, 2021, 578–623. DOI: <https://doi.org/10.35686/AR.2021.18>
- Ipolyi 1863 – A. Ipolyi: Magyar régészeti krónika. *Archaeologiai Közlemények* 3, 1863, 167–179.
- Ivanič 2011 – P. Ivanič: *Stredoveká cestná sieť na Pohroní a Poiplí*. Nitra 2011.
- Janák a kol. 2022 – V. Janák a kol.: *Historická krajina na pomezí Slezska a Moravy I (pravěk)*. Opava 2022.
- Karancsi/Prakfalvi/Gaál 2007 – Z. Karancsi/P. Prakfalvi/L. Gaál: Bányászat- és ipartörténet. In: Kiss 2007, 273–290.
- Kiss 2007 – G. Kiss (szerk.): *A Karancs-Medves és a Cseres-hegység Tájévaldelmi Körzet. Nógrád és Gömör határán. A Bükk Nemzeti Park Igazgatóság Monográfiái* 2. Eger 2007.
- Kolníková 1963a – E. Kolníková: Niekoľko poznámok k novým nálezom keltských mincí na Slovensku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 11, 1963, 31–42.
- Kolníková 1964 – E. Kolníková: Keltské mince s lýrovitým znakom na Slovensku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 13, 1964, 195–206.
- Kolníková/Bakos/Paudits 2018 – E. Kolníková/F. Bakos/P. Paudits: Zdroje kovu v keltských mincovniach na Slovensku. *Zborník SNM* 112. *Archeológia* 28, 2018, 141–195.
- Kováč 2008 – B. Kovár: Neskorá doba laténska v Pohroní a Poiplí so zameraním na etnickú otázku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 43, 2008, 53–62.
- Kováč 2016 – B. Kovár: The Settlements of the Hron, Ipel, Slaná and Rimava River Basins during the La Tène Period. In: S. Berecki (ed.): *Iron Age Chronology in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș. 8–10 October 2015*. Cluj-Napoca 2016, 219–234.
- Kováč 2019 – B. Kovár: Koniec laténskeho osídlenia na južnom Slovensku a v severnom Maďarsku. In: B. Kovár/M. Ruttkay (ed.): *Kolaps očami archeológie*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes 22. Nitra 2019, 137–149.
- Kováč 2021 – B. Kovár: Fortifications from the Late Iron Age in the Regions of Pohronie and Poiply. In: *Robak/Ruttkay* 2021, 57–68. DOI: <https://doi.org/10.31577/slovarch.2021.suppl.2.5>
- Kraskovská 1947 – L. Kraskovská: Kultúra laténska. In: B. Varsik (red.): *Slovenské dejiny. Diel I. Slovensko v praveku*. Vlastivedná knižnica Slovenskej akadémie vied a umení 3. Bratislava 1947, 104–119.
- Kráľová 2002 – A. Kráľová: Rekonstrukce pravěkých komunikací. In: E. Neustupný (red.): *Archeologie nenalezaného. Sborník přátel, kolegů a žáků k životnímu jubileu Slavomila Vencla*. Plzeň – Praha 2002, 101–107.
- Květ 1998 – R. Květ: Keltské osídlení České republiky v závislosti na predispozici stezek. *Archaeologia historica* 23, 1998, 215–222.
- Kysela 2018 – J. Kysela: Střední Evropa na prahu historie – Keltové v písemných pramenech. In: J. Militký/J. Kysela/M. Tisucká (ed.): *Keltové. Čechy v 8. až 1. století před Kristem – The Celts. Bohemia from the 8th century to the 1st century B. C.* Praha 2018, 11–25.

- Kysela 2020 – J. Kysela: *Things and Thoughts. Central Europe and the Mediterranean in the 4th–1st centuries BC*. Studia Hercynia, monographs 1. Prague 2020.
- Lamiová-Schmiedlová 1962 – M. Lamiová-Schmiedlová: Archeologické nálezy v Mestskom vlastivednom múzeu vo Filakove. *Študijné zvesti AÚ SAV* 10, 1962, 159–170.
- Malček 2016 – R. Malček: *Badenské osídlenie Cerovej vrchovin*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Fontes 21. Nitra 2016.
- Malček/Mitáš/Botoš 2018 – R. Malček/V. Mitáš/A. Botoš: Nálezy badenskej kultúry zo Širkoviec – Širkovského hradu. *Gemer-Malohont* 14, 2018, 43–63.
- Malček/Mitáš/Poláková 2023 – R. Malček/V. Mitáš/Z. Poláková: Nedeštruktívna prospekcia Širkovského hradu v Širkovciach. *AVANS* 2017, 2023, 87–89.
- Mangel/Militký/Vich 2020 – T. Mangel/J. Militký/D. Vich: Laténske osídlení povodí Tiché Orlice. In: I. Čížmář/H. Čížmářová/A. Humpolová (eds.): *Jantarová stezka v proměnách času*. Brno 2020, 339–354.
- Marková/Ožďáni 1993 – K. Marková/O. Ožďáni: Prieskum v povodí rieky Suchej. *AVANS* 1992, 1993, 92–94.
- Márton 1933 – L. Márton: *A korai La Tène-kultúra Magyarországon – Die Frühlatènezeit in Ungarn*. Archaeologia Hungarica 11. Budapest 1933.
- Megaw 1973 – V. Megaw: The decorated sword-scabbards of iron from Cernon-sur-Cooles (Marne) and Drňa, Rimavská Sobota (Slovakia). *Hamburger Beiträge zur Archäologie* 3/2, 1973, 119–137.
- Miroššayová 2005 – E. Miroššayová: Počiatky metalurgie železa na území Slovenského krasu. In: J. Labuda (ed.): *Montánna archeológia na Slovensku. Zborník prednášok z medzinárodného seminára, konaného 7.–9. 9. 2005 v Banskej Štiavnici*. Banská Štiavnica 2005, 27–31.
- Miroššayová 2021 – E. Miroššayová: Výsledky výskumu v Zemplíne-Za novým cintorínom. *Východoslovenský pravek* 12, 2021, 25–103.
- Mitáš/Furmánek 2021 – V. Mitáš/V. Furmánek: Aktivita Kelto na lokalitách z doby popolnicových polí na Slovensku. *Slovenská archeológia* 69, 2021, 323–345. DOI: <https://doi.org/10.31577/slovarch.2021.69.13>
- Mitáš/Malček 2023 – V. Mitáš/R. Malček: Prieskumy na juhu stredného Slovenska. *AVANS* 2018, 2023, 100–104.
- Moscatti et al. 1991 – S. Moscatti/O. H. Frey/V. Kruta/B. Rafferty/M. Szabó: *The Celts*. Milano 1991.
- Nevizánsky/Ožďáni 1976a – G. Nevizánsky/O. Ožďáni: Nové archeologické lokality v okrese Rimavská Sobota. *AVANS* 1975, 1976, 161, 162.
- Nevizánsky/Ožďáni 1976b – G. Nevizánsky/O. Ožďáni: Predbežné výsledky archeologického prieskumu v okrese Rimavská Sobota. *Obzor Gemera* 7, 1976, 134–136.
- Patay 1972 – P. Patay: Celtic Finds in the Mountainous Region of Northern Hungary. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 24, 1972, 353–358.
- Pieta 1982 – K. Pieta: *Umenie doby železnej. Dávnoveké umenie Slovenska* 15. Bratislava 1982.
- Pieta 2008 – K. Pieta: *Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia 11. Nitra 2008.
- Pokorná/Vondrovský 2021 – K. Pokorná/V. Vondrovský: Jádru a periferie v pravéku. In: *Vondrovský/Chvojka* 2021, 9, 10.
- Repka 2014 – D. Repka: Pohrebiská z doby laténskej na Slovensku. Stav bádania. *Študijné zvesti AÚ SAV* 56, 2014, 23–54.
- Repka 2015 – D. Repka: *Odras historických udalostí staršej doby laténskej v hrobej výbave na keltských pohrebiskách v Karpatskej kotline – Reflection of Historical Events of the Early La Tène Period (LT B) in the Grave Inventory on the Celtic Burial Grounds in the Carpathian Basin*. Nitra 2015.
- Repka 2020 – D. Repka: *Laténska keramika ako predmet štúdia*. Nitra 2020.
- Robak/Ruttikay 2021 – Z. Robak/M. Ruttikay (eds.): *Celts – Germans – Slavs. A Tribute Anthology to Karol Pieta*. Slovenská archeológia. Supplementum 2. Nitra 2021.
- Salač 2009 – V. Salač: Podmokelská skupina. Prekonaný koncept archeologie 20. stololetí? *Archeologické rozhledy* 61, 2009, 637–665.
- Sitár 2000 – V. Sitár: Mikroskopische Analyse der schwarzen Sapropelitarmlinge. In: G. Březinová: *Nitra-Šindolka. Siedlung aus der Latènezeit*. Katalog. Archaeologica Slovaca Monographiae. Catalogi 8. Nitra 2000, 343.
- Szabó 1975 – M. Szabó: Sur la question du filigrane dans l'art des Celtes orientaux. In: F. Jenő (szek.): *The Celts in Central Europe. Papers of the II. Pannonia Conference. Székesfehérvár 27–29. 5. 1974*. Az István Király Múzeum Közleményei. A sorozat 52. Székesfehérvár 1975, 147–165.
- Šalkovský 2019 – P. Šalkovský: Kelti – klasická a moderná paradigma. In: L. Benediková/G. Březinová/E. Horváthová/S. Stegmann-Rajtár (ed.): *Fragmenty času. Venované Elene Miroššayovej k 70. narodeninám*. Študijné zvesti AÚ SAV – Supplementum 1. Nitra 2019, 463–473. DOI: <https://doi.org/10.31577/szausav.2019.suppl.1.28>
- Tankó 2006 – K. Tankó: Kelta és császárkori barbár település Pásztó, Csontfalván – Celtic and Roman period barbarian settlement at Pásztó, Csontfalva. In: J. Kisfaludi (szerk.): *Régészeti kutatások Magyarországon 2005 – Archaeological Investigations in Hungary 2005*. Budapest 2006, 87–97.
- Tankó 2010 – K. Tankó: La Tène Ceramic Technology and Typology of Settlement Assemblages in Northeast Hungary (3rd–2nd Century BC). In: S. Berecki (ed.): *Iron Age Communities in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş. 9–11 October 2009*. Cluj-Napoca 2010, 321–331.
- Tankó/Vadai 2010 – K. Tankó/A. Vadai: Késő bronzkori és késő vaskori telepletelek Mátraszőlős-Királydombról. In: *Guba/Tankó* 2010, 133–190.
- Točík 1989 – A. Točík: Mladšia doba železná – laténska. Kelti a Dákovia. In: J. Alberty/J. Sloboda (zost.): *Novohrad. Regionálna vlastivedná monografia. 2/1. Dejiny*. Martin 1989, 70–77.
- Vadai/Szabó 2009 – A. Vadai/A. Szabó: Salgótarján, Bevásárlóközpont – többkorszakú régészeti lelőhely (Előzetes jelentés II) – Salgótarján, Shopping centre – multi-period archaeological site (Preliminary report II). In: J. Kisfaludi (szerk.): *Régészeti kutatások Magyarországon 2008 – Archaeological Investigations in Hungary 2008*. Budapest 2009, 5–42.
- Vondrovský 2021 – V. Vondrovský: Závěr: vnitřní periferie v pravéku. In: *Vondrovský/Chvojka* 2021, 213, 214.
- Vondrovský/Chvojka 2021 – V. Vondrovský/O. Chvojka (eds.): *Pravěké komunity vnitřní periferie. Vývoj osídlení jižních Čech od 9. do počátku 1. tisíciletí př. Kr.* České Budějovice 2021.
- Zachar 1974 – L. Zachar: Datovanie pošiev keltských mečov z Drne a Košíc. *Zborník SNM* 68. *História* 14, 1974, 55–80.
- Zachar 1987 – L. Zachar: *Keltské umenie na Slovensku*. Bratislava 1987.

NEPUBLIKOVANÉ PRAMENE

- Ambros 1984 – C. Ambros: *Drňa. Poloha Pieskovňa*. Nitra 1984. Archeozoologický posudok – výskumná správa 10549/84. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Balko/Furmánek 1984 – V. Furmánek/J. Balko: *Ratka. Poloha Roveň*. Nitra 1984. Výskumná správa 10821/84. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Beljak/Kučeráková/Samu 2014 – J. Beljak/K. Kučeráková/L. Samu: *Rimavská Seč. Poloha Západne a severovýchodne od kóty 159*. Nitra 2014. Výskumná správa 18400/14. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Drenko 1953 – J. Drenko: *Šávoľ – Buzica. Poloha „blízko cesty Šávoľ – Buzica“*. Nitra 1953. Výskumná správa 451/53. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Fusek 1984a – G. Fusek: *Jesenské. Poloha Lokalita č. 2*. Nitra 1984. Výskumná správa 10909/84. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Fusek 1984b – G. Fusek: *Rimavská Seč. Poloha Lokalita č. 2*. Nitra 1984. Výskumná správa 10920/84. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Fusek 1984c – G. Fusek: *Vlkyňa. Poloha Lokalita č. 3*. Nitra 1984. Výskumná správa 10925/84. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Furmánek 1970 – V. Furmánek: *Radzovce. Poloha Zelinárska záhrada*. Nitra 1970. Výskumná správa 5034/70. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Kolníková 1963b – E. Kolníková: *Hodejov. Poloha Záhrada na východnom svahu hradu Hodejov*. Nitra 1963. Výskumná správa 1503/63. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Kovács 1981 – Š. Kovács: *Rimavská Seč. Poloha JV od kóty 173*. Nitra 1981. Výskumná správa 9665/81. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Marková 1993 – K. Marková: *Janice. Poloha kóta 224,3*. Nitra 1993. Výskumná správa 13266/93. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Mitáš/Malček/Mihályiová 2018 – V. Mitáš/R. Malček/J. Mihályiová: *Širkovce. Poloha Širkovský hrad*. Nitra 2018. Výskumná správa 19663/18. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Nevizánsky/Ožďáni 1977 – G. Nevizánsky/O. Ožďáni: *Gortva, časť Gortva STS – pustatina. Poloha S a V na roli pri cintoríne*. Výskumná správa 8089/77. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.
- Tirpák 1976 – J. Tirpák: *Ratka*. Nitra 1976. Výskumná správa 7632/76. Dokumentácia AÚ SAV, v. v. i.

Rukopis prijatý 5. 2. 2024

Translated by author and editorial board

PhDr. Vladimír Mitáš, PhD.
Archeologický ústav SAV, v. v. i.
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
vladimir.mitas@savba.sk
<https://orcid.org/0000-0001-7367-387X>

Settlement of the Cerová vrchovina Highland in the La Tène Period

State and Perspectives of Research

Vladimír Mitáš

SUMMARY

This study is published in honour of the distinguished La Tène culture specialist in Slovakia, doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc. (Institute of Archaeology of the Slovak Academy of Sciences). The research examines the settlement of the Cerová vrchovina Highland, a selected region in south-central Slovakia, during the Late Iron Age (La Tène Period). An evaluation of the current state of archaeological research reveals insufficient coverage, with a minimal number of sites comprehensively investigated and published. While the existing site map and attempt to outline a settlement picture for the Cerová vrchovina Highland in the La Tène Period allow for the formulation of hypotheses, definitive conclusions remain elusive. Nevertheless, the

study raises and summarises several key research questions. These include refining the locations and dating of specific finds/sites, as well as exploring the nature of the settlement and the region's significance during the La Tène Period. Most settlements are primarily known from surface finds, highlighting the lack of extensive excavations. The scientific significance of the Cerová vrchovina Highland in the La Tène Period is particularly underscored by the grave goods from Drňa and Ratka-Malá Ratka. These finds are mainly dated into stages from the Transitional Horizon to the Middle La Tène Period (stages LT B2/C1–LTC1). The majority of the settlements known from the prospection are situated at an altitude of barely more than 200 m, close to

watercourses and in generally communicatively advantageous locations. The highest-altitude settlement from the La Tène period in the Cerová vrchovina Highland is a fortified complex at an elevation of approximately 563 m on the southeastern side of the Pohanský hrad castle (Pogányvár) above Stará Bašta (elevation 578). The relationship between the recorded settlements and the burials remains unclear. Publishing more typologically distinctive material, particularly ceramic fragments from surface collections at the settlements, would be beneficial for further research. Considering the landscape and drawing parallels with other Central European regions, we can infer that the Cerová vrchovina Highland was a less economically attractive area for the Celts, functioning as a periphery. However, this does

not negate the existence and use of natural communication routes, characterising the area as a mountainous transit region. These communication routes providing access to the wider area of the Slovenské rudohorie Mountains, likely leading particularly to sources of raw materials (especially non-ferrous metals and iron ore) crucial for specialised crafts. Notably, these communication corridors remained in use throughout the Middle Ages and continue to be utilised today. The study area presents a significant need for new knowledge regarding La Tène Period settlement. The beginning and end of this period remain unresolved, along with several other key questions. Some of these questions hold promise for interdisciplinary exploration in collaboration with researchers from Hungary.

Fig. 1. Places of finds from the La Tène Period in the Cerová vrchovina Highland. Legend: a – settlement finds/settlement; b – grave/burial site; c – isolated find including solitary ceramic fragments; d – coin/coins find; e – evidence of ritual activity. Black fill of marker – questionable find/site in terms of dating or localization. The numbers in the map correspond to the numbering in both the textual inventory of sites and Table 1. Map base <https://geoportal.gov.sk/>. Map R. Malček, V. Mitáš.

Fig. 2. The Cerová vrchovina Highland. A mountain-type landscape. Photo archive of the village Radzovce.

Fig. 3. Pohanský hrad castle above the villages of Hajnáčka, Stará Bašta, Šurice. View from the Hajnáčka castle. Photo V. Mitáš.

Fig. 4. Hodejov, Castle hill. Polycultural hilltop settlement. The place of discovery of the silver Celtic coin is marked. Source of the ALS Product ÚGKK SR. Map R. Malček.

Fig. 5. Drňa. Inventory of the grave 1/74 (after *Furmánek/Sankot 1985*). Scale: a – 1, 4, 5; b – 2; c – 3.

Fig. 6. Drňa. Non-ceramic inventory from grave 5/74 (after *Furmánek/Sankot 1985*). Scale: a – 1, 3–6; b – 2.

Fig. 7. Drňa. Ceramic vessels from grave 5/74 (after *Furmánek/Sankot 1985*).

Fig. 8. Drňa. Iron swords from the collection at the burial site from the La Tène Period (after *Furmánek/Sankot 1985*).

Fig. 9. A selection of finds from the La Tène Period from the Cerová vrchovina Highland. 1 – Čakanovce (after

Lamiová-Schmiedlová 1962); 2 – Ratka (after *Balko/Furmánek 1984*); 3 – Filakovo (after *Lamiová-Schmiedlová 1962*); 4 – Hodejov (after *Kolníková 1963a*); 5, 6 – Ratka-Malá Ratka (after *Furmánek/Sankot 1985*); 7 – Vlkyňa (after *Březinová 2018*). 1–4 – without scales.

Fig. 10. Radzovce. Bronze Age burial site with evidence of Celtic ritual activity (modified after *Furmánek/Mitáš/Budaváry 2016*). Legend: a – area surveyed in 1931; b – area surveyed in 1932; c – area surveyed in 1969–1974.

Fig. 11. Polycultural archaeological site of the Pohanský hrad castle above the villages of Hajnáčka, Stará Bašta, Šurice. The site inhabited in the La Tène Period is marked. Source of the ALS Product ÚGKK SR. Map R. Malček.

Fig. 12. Širkovce-Širkovský hrad castle. Polycultural hilltop site. View from the east. Photo V. Mitáš.

Fig. 13. Hodejov, Castle hill. Northeast side with the old cemetery. Photo A. Botoš.

Fig. 14. Example of current use of deforested parts of Cerová vrchovina Highland for grazing. Photo V. Mitáš.

Table 1. Archaeological sites from the La Tène Period in the Cerová vrchovina Highland with a brief description and information about the altitude. Legend: PKL – polycultural site; grey background – questionable find/site in terms of dating or location.

